

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**TAKTISKO PAŅĒMIENU IZMANTOŠANA UN AR TO
SAISTĪTĀS PROBLĒMAS PRATINĀŠANĀ PIRMSTIESAS
KRIMINĀLPROCESĀ**

MAĢISTRA DARBS

Autors: Olga Petrovska
Studenta apliecības numurs: op10018
Darba vadītājs: Doc. Elita Nīmande

Rīga 2015

Anotācija

Kriminālprocesa likuma 10.nodaļā ir nosaukti izmeklēšanas darbību veidi un to būtība. Viena no šīm izmeklēšanas darbībām ir pratināšana, tās definīcija ir noteikta Kriminālprocesa likuma 145.pantā. Kriminālprocesa likums nesniedz priekšstatu par pratināšanas nozīmīgumu un pratināšanas norises kārtību. Tas ir atrodams kriminālistikas un kriminālprocesa literatūrā un doktrīnā. Pašu pratināšanas kārtību un tās norisi nosaka procesa virzītājs. Lai efektīvi spētu izmantot pratināšanai paredzēto laiku un noskaidrotu no pratināmās personas patiesu informāciju, procesa virzītājam ir jāizmanto taktiskie paņēmieni, ar mērķi padarīt pratināmās personas vēlmi sniegt nepatiesas ziņas par neiespējamu. Taktiskie paņēmieni ir vitāli pratināšanā un tos ir regulāri jāizmanto, lai paaugstinātu pratināšanas efektivitāti. Taktisko paņēmienu izmantošana ir procesuāla rakstura jautājums, tāpēc to pilnvērtīga analīze un uzlabošana ir iespējama tikai piedaloties pratināšanā.

Atslēgvārdi : pratināšana, taktiskie paņēmieni, kriminālistika

Abstract

Section 10 of the Criminal Procedure Law has named types of investigative activities and their nature. One of these types of investigative action is interrogation, the definition of it can be found in Criminal Procedure Law 145.p. Criminal Procedure Law does not explain an idea of the importance of questioning and process of interrogation procedures. It is found in the forensic, criminal literature and doctrines. Interrogation procedures and the conduct of the process is determined by claimant. To be able effectively use the time for cross-examination and find out the correct information from the person, claimant must use special tactics in order to make the person to give false information about impossible. Tactical interrogation techniques are vital and are regularly used to increase the effectiveness of interrogation. Tactical techniques is a procedural matter, because the full analysis and improvement of it, is possible only through participation in the interrogation.

Keywords: interrogation, tactical techniques, forensic science

Satura rādītājs

Ievads.....	5
1. Taktiskā paņēmiena jēdziens un būtība.....	7
2. Taktiskie paņēmieni un to problemātika personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanā.....	16
3. Taktiskie paņēmieni un to problemātika cietušā un liecinieka pratināšanā.....	33
4. Taktiskie paņēmieni un to problemātika nepilngadīgo personu pratināšanā.....	45
Kopsavilkums.....	62
Izmantotās literatūras un avotu saraksts.....	64

IEVADS

Pirmstiesas kriminālprocesā procesa virzītājam regulāri nākas komunicēt ar kriminālprocesa dalībniekiem. Viens no izplatītākajiem izmeklēšanas darbību un komunicēšanas veidiem pirmstiesas kriminālprocesā ir pratināšana. Nav iespējama pilnvērtīga lietas izmeklēšana nenopratinot lietas dalībniekus, piemēram, lieciniekus, cietušo, aizturēto, aizdomās turēto un apsūdzēto. Ne vienmēr šo augstākminēto personu sniegtā informācija kalpo, lai noskaidrotu patiesību. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma¹ (turpmāk-KPL) normām, aizdomās turētais un apsūdzētais ir tiesīgi sniegt jebkādu informāciju, kuru viņi uzskata par nepieciešamu, arī nepatiesu informāciju. KPL 145.pants nosaka, ka pratināšana ir informācijas iegūšana no pratināmās personas, tādējādi, darbība, ar kuras palīdzību tiek noskaidrota notikuma būtība un patiesība. Kaut gan KPL nemin pratināšanas mērķi, tas ir izsecināms no pratināšanas sniegtās definīcijas, un proti, noskaidrot patiesību un iegūt ticamu un pārbaudāmu informāciju.

Ne vienmēr iegūtā informācija ir patiesa, pirms pārliedzināties par iegūto ziņu patiesību, tās ir jāpārbauda. Bez šaubām, pārbaude ir laikietilpīgs process un ne vienmēr pēc pārbaudes veikšanas šo informāciju var izmantot pierādīšanai. Lai samazinātu ieguldīto laiku iegūtās informācijas pārbaudei un palielinātu pirmstiesas procesa norises efektivitāti, tai skaitā, pratināšanu, tiek izmantoti taktiskie paņēmieni. Šo paņēmieni izmantošana ļauj procesa virzītājam, kurš veic pratināšanu, minimizēt nepatiesu ziņu sniegšanu no pratināmo personu puses un pēc iespējas vairāk iegūt tieši patieso informāciju par notikumiem.

Taktiskie paņēmieni pratināšanā ir gan kriminālistikas, gan kriminālprocesa jautājums. Pirmajā gadījumā taktiskie paņēmieni tiek skatīti no teorijas viedokļa, kā noteiktas darbības taktika², savukārt, otrajā gadījumā tam ir procesuāls raksturs.

Pētījuma pamatmērķis ir izprast taktisko paņēmieni būtību un nepieciešamību pratināšanā, kā arī veikt analīzi par to efektīvu pielietošanu. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, nepieciešams veikt taktisko paņēmieni teorētisko analīzi un to izmantošanu praksē, tas ir, personas pratināšanā. Darba ietvaros taktisko

---

¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. "Latvijas Vēstnesis", 74 (3232), 11.05.2005., "Ziņotājs", 11, 09.06.2005.

² Тактический прием в системе криминалистической деятельности. Pieejams: <http://2kriminalistika.ru/?p=151> [aplūkots 2014.gada 15.martā]

paņēmienu izmantošana un to problemātika pratināšanā tiks skatīta gan no teorijas, gan no procesa viedokļa. Darbs sastāv no 4. nodaļām, 1.nodaļā ir apskatīta taktisko paņēmienu būtība, sekojošās nodaļas darba taktisko paņēmienu teorētiskais un praktiskais pamatojums ir apvienots kopā atkarībā no pratināmās personas statusa konkrētajā kriminālprocesā.

Lai analizētu KPL normas par pratināšanu jēgu, darbā ir izmantota gramatiskā un teleoloģiskā iztulkošanas metode, savukārt, lai pētītu taktisko paņēmienu tendences pratināšanā, izmantota vēsturiskā un sistēmiskā iztulkošanas metode. Pēc iespējas, katras nodaļas ietvaros ir veikts salīdzinājums ar ārvastu praksi taktisko paņēmienu izmantošanā.

Ludzas pilsētas pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē ik dienu tiek uzsākti vidēji 5 kriminālprocesi, kuru ietvaros tiek nopratinātas 3-4 personas. Gada laikā procesa virzītāji pirmstiesas kriminālprocesā nopratina vidēji 3 700 personas, kas norāda uz procesa virzītāju laikietilpīgu un lielu darba apjomu, kā arī uz taktisko paņēmienu izmantošanu pratināšanas laikā.

1.TAKTISKĀ PAŅĒMIENA JĒDZIENS UN BŪTĪBA

I.Vedins grāmatā „Loģika” izskata vārda „jēdziens” nozīmi un sastāvu, pēc viņa domām, jēdziens ietver konkrēta vārda vai darbības vēsturisko attīstību, saturu un jēdziena apjomu jeb veidus. Pieturoties pie tāda viedokļa, nodaļas ietvaros tiks analizēta taktisko paņēmienu vēsturiskā attīstība, tas ir, kad un kur šis jēdziens tika izmantots Latvijas krimināltiesiskajās zinātnēs, taktisko paņēmienu saturs un to veidi.³

Kriminālprocesa likumā 10.nodaļā paredzētas visas izmeklēšanas darbības, kuras pieļaujamas, veicot izmeklēšanu kriminālprocesā, savukārt Kriminālprocesa likuma 11.nodaļā norādītas speciālās izmeklēšanas darbības.⁴

Pratināšana ir viens no izplatītākajiem pierādījumu iegūšanas līdzekļiem.⁵ Izmeklēšanas darbības un procesa veic nevis iestādes, kā tas bija Latvijas Kriminālprocesa kodeksā⁶, bet gan šo iestāžu amatpersonas. Izmeklētājs saskaņā ar KPL normām kriminālprocesā var parādīties trijos posmos:

1. kā procesa virzītājs;
2. kā izmeklēšanas grupas dalībnieks;
3. kā procesuālo uzdevumu izpildītājs.⁷

Izmeklētājs kā procesa virzītājs darbojas pirmstiesas procesā izmeklēšanas laikā. Atšķirībā no Latvijas Kriminālprocesa kodeksa, saskaņā ar kuru procesa virzītājs līdz kriminālvajāšanas uzsākšanai varēja būt gan izziņas izdarītājs, gan arī prokurors, KPL paredzēts, ka vienīgais procesa virzītājs izmeklēšanā pirmstiesas procesa laikā ir izmeklētājs, saskaņā ar KPL 27.panta otrās daļas 1.punktu. Tikai izņēmuma gadījumā šajā procesa posmā par procesa virzītāju var tikt noteikts

---

³I.Vedins. Loģika. Avots:1998, 30.lpp

⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 31.maija lēmums lietā Nr. SKK-93/2012. . Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likuma-normam-ar-tezem/kriminalprocesa-likums/#10> [aplūkots 2014.gada 27.martā]

⁵ I.Indulēns. Kriminālistika. Rīga, „Zvaigzne”, 1998, 204.lpp

⁶ Latvijas Kriminālprocesa kodekss:LR likums. Augstākā Padome 1961.gada 01.aprīlī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2014.gada 27.martā]

⁷ Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess.Raksti 2005-2010. Latvijas Vēstnesis, Rīga, 2010, 73.lpp

prokurors, saskaņā ar KPL 38.panta trešo daļu.⁸ Darba ietvaros, pieturoties pie KPL terminoloģijas, tiks izmantots apzīmējums „procesa virzītājs”.

Arī 20.gadsimtā pratināšana un taktisko paņēmieni izmantošana ieņēma svarīgu lomu, lai atklātu noziedzīgo nodarījumu. I.Indulēns 20.gadsimta otrajā pusē ir iezīmējis pratināšanas taktikas paņēmienus un galvenos principus, kas pastāv un ir aktuāli vēl šodien. Realizējot pratināšanas taktiku, procesa virzītājam jāievēro, ka liecību veidošanās ir atkarīga no dažādiem ārējiem faktoriem, no pratināmā psihiskajām un fiziskajām dotībām. Tāpat viņš arī ir paudis domu, ka ļoti liela nozīme pratināšanā ir laikam un vietai, kad un kur pratināšana tiek veikta. Saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 158.pantu, ja izmeklētājs atzina par nepieciešamu, liecinieku var nopratināt arī tā atrašanās vietā, ar domu, ka pratināmā persona nespēs sagatavoties nepatiesai liecināšanai. Pratināšanas taktiku I.Indulēns ir definējis kā izmeklētāja likumīgu darbību kompleksu, kas ir virzīts uz liecinieku, cietušo, aizdomās turēto un apsūdzēto patiesu un pilnīgu liecību iegūšanu, lai atklātu noziedzīgu nodarījumu, atmaskotu vainīgo personu un veicinātu noziegumu profilaksi.⁹ Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 18. un 19.pantā ietvertie principi nodrošināja to, ka izmeklētājam pret pratināmo personu ir jāizturas kulturāli, korekti, kā arī pratināmās personas izlaidīga vai familiāra uzvedība ir nepieņemama pratināšanas gaitā. 20.gadsimta autoru atziņas un esošā to laiku kriminālistikas attīstības pakāpe atšķiras no mūsdienu kriminālistikas attīstības pakāpes, taču daudzums pratināšanas taktikas paņēmieni un principu ir līdzīgi vai pilnīgi identiski. Pratināšanas taktikā arī bija svarīgs pratināmās personas un izmeklētāja psiholoģiskais kontakts, pratināšanas pēkšņums, atklātība un pratināmās personas raksturs un uzvedība.

Taktisko paņēmieni jēdzienu un to mērķi var saskatīt caur Kriminālprocesa likumā sniegto pratināšanas definīciju kā izmeklēšanas darbības prizmu. KPL 145.pants nosaka, ka ar pratināšanu saprot informācijas iegūšanu no pratināmās personas. Kriminālistikā taktiskie paņēmieni tiek uzskatīti par centrālo jautājuma kriminālistikas taktikā, ar kuru palīdzību tiek risināti jautājumi, kuri ir saistīti ar noziedzīga nodarījuma izmeklēšanu. Svarīgi atzīmēt, ka izmeklēšanas gaitā nav atļaujams izmantot jebkurus paņēmienus, lai sasniegtu, šajā gadījumā, pratināšanas

---

⁸ Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess.Raksti 2005-2010. Latvijas Vēstnesis, Rīga, 2010, 73.lpp

⁹ I.Indulēns. Kriminālistika. Rīga, „Zvaigzne”,1998, 207.lpp

galveno mērķi, bet tikai tādus, kuri atbilst noteiktām prasībām: likumīgumam, ētiskumam un zinātniskumam. KPL 13.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka nevienu kriminālprocesā iesaistīto personu nevar šantažēt, pazemot vai kā citādi nepieļaujami pret viņu attiekties. Šantāžas izmantošana nereti var ļaut personai, kura pratina, iegūt sev nepieciešamās ziņas, izmantojot pratināmās personas personisko informāciju.

KPL 145.pants nosaka, ka pratināšana ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir informācijas iegūšana no pratināmās personas. Savukārt KPL 147.panta piektā daļa nosaka, ka pratināšanas gaitā pratināmajam personai var uzrādīt lietai pievienotus priekšmetus, dokumentus, skaņu un attēlu ierakstus, kā arī nolasīt viņam dokumentus vai atskaņot ierakstus, par ko izdara atzīmi protokolā. Materiālus uzrāda tikai pēc tam, kad ir ieprotolētas pratināmā liecības attiecīgajā jautājumā.

Taktisko paņēmieni jēdziens no augstāk minētām normām nav acīmredzams un to var izsprast tikai veicot normu tulkošanu. Tas ir izskaidrojams ar to, ka taktiskie paņēmieni ir pratināšanas kā procesuālas darbības iekšējā sastāvdaļa, pratināšanas norises kārtība un izpausmes forma, kas ir individuāla un atkarīga gan no procesa virzītāja, gan no pratināmās personas. Taktiskie paņēmieni ir procesuāla rakstura darbības, tie parādās praksē, reālos notikumos, un tikai pēc tam tiek fiksēti teorijā. Taktiskie paņēmieni kā izmeklēšanas darbības sastāvdaļa un kriminālistikas teorijas pētamais jautājums ir jēdziena „kriminalistiskā taktika” neatņemama sastāvdaļa, jo ietver vienotu būtību-paņēmieni, kā sasniegt noteiktu mērķi un rezultātu viena kriminālprocesa ietvaros. Kriminalistiskajā literatūrā sastopama kriminālistiskās taktikas definīcija: „kriminalistikā taktika kā praktiskās darbības forma ir taktisko paņēmieni kopums, kas pamatojas uz kriminālprocesa normām un atbilst tajās noteiktiem izmeklēšanas uzdevumiem”.¹⁰ Literatūrā pastāv uzskats, ka kriminalistiskā taktika kā praktiskās darbības forma tiek uzskatīta par sava veida „cīņu” patiesības noskaidrošanai. Autore pilnīgi piekrīt R.Dombrovska paustajam viedoklim, ka kriminalistiskā taktikā ne vienmēr var saskatīt „cīņas” pazīmes, piemēram, pratinot liecinieku bezkonflikta situācijā, kad liecinieks sniedz visas viņam zināmas ziņas un informāciju par notikušo. „Cīņas” pazīmes nav saskatāmas, bet procesa virzītājs tomēr pielieto noteiktus taktiskos paņēmienus,

---

¹⁰ R.Dombrovskis. Kriminalistikas teorētiskie pamati. SIA «Biznesa augstskola Turība», Rīga, 2003, 117.lpp.

kas izpaužas kā palīdzība pratināmai personai atcerēties visu zināmo un secīgi to izstāst

Taktisko paņēmieni būtību var izprast arī no pratināšanas kā izmeklēšanas darbības veida. Ar pratināšanu (arī aptauju) jāsaprot aktīvu darbību ar mērķi saņemt nepieciešamo un noderīgo informāciju.¹¹ Veicot definīcijas paplašinātu gramatisko tulkošanu, var nonākt pie secinājuma, ka taktiskais paņēmieni ir metode, ar kuras palīdzību tiek saņemta vēlāmā informācija. Pratinot personu, jeb sarunājoties ar persona dialoga rezultātā saņemt vēlāmo informāciju un/vai rezultātu.

Krievijas Federācijas Kriminālprocesa Kodeksa¹² 26.nodaļa nosaka, ka ar pratināšanu saprot liecību iegūšanas procesu no personām, kurām ir zināma informācija, kas ir nepieciešama izmeklēšanā. Respektīvi, pratināšanas mērķis ir iegūt patiesāku un pilnīgāku informāciju. Liecību formulēšanas process, sākot ar kāda fakta uztveri līdz šā fakta izpaušanai, ir psiholoģiska rakstura darbība, tas ir, visa liecību formulēšanas procesa gaitā uz personas psiholoģisko stāvokli iedarbojas dažādi objektīvie un subjektīvie faktori. Procesa virzītājam, kurš pratina personu, ir jāzina par šiem ietekmējošiem faktoriem un jāpielieto konkrēti paņēmieni, lai samazinātu negatīvo faktoru ietekmi uz pratināmās personas liecībām.¹³ Lai iegūtu nepieciešamo informāciju no personas, procesa virzītājam rodas nepieciešamība izmantot konkrētu pratināšanas taktiku, tādējādi iegūt no pratināmās personas pēc iespējas patiesāku un precīzāku informāciju. Krievijas kriminālistikas 1994.gada grāmatā ar taktisko paņēmieni saprot situācijai adekvātu verbālās vai neverbālās iedarbības veidu uz objektu, kurš sekmē efektīvu informācijas iegūšanu un izmantošanu, optimizē citu uzdevumu risināšanu, gatavojot un izdarot izmeklēšanas darbību.¹⁴

A.Kavaliere grāmatā „Kriminālistika. Otrā daļa. Kriminālistikas tehnika” definē taktisko paņēmieni kā optimālu procesa virzītāja rīcības veidu patiesības noskaidrošanai konkrētajā situācijā, veicot atsevišķu izmeklēšanas darbību vai to

---

¹¹ Interrogation. Pieejams: <http://en.wikipedia.org/wiki/Interrogation> [aplūkots 2015.gada 24.janvārī]

¹² Уголовно-процессуальный кодекс РФ (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ. Pieejams: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_34.html#p3205 [aplūkots 2014.gada 30.martā]

¹³ Тактика допроса. Pieejams: <http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/taktika-doprosa.html> [aplūkots 2014.gada 30.martā]

¹⁴ В. Образцов. Криминалистика. Москва, Юрикон, 1994, с.101

kompleksu.¹⁵ Kriminālistikas enciklopēdijā taktiskais paņēmiens tiek saukts kā taktiku kombinācijas, ar ko saprot konkrētu taktisko paņēmieni apkopojumu un saskaņojumu ar vienotu mērķi vienas izmeklēšanas situācijas ietvaros.¹⁶ Ar taktisko iedarbību, kas bez šaubām ir cieši saistīts ar taktisko paņēmieni pēc būtības, saprot konkrētu iedarbību uz noteiktu objektu, ko realizē procesa virzītājs, izmantojot noteiktus paņēmienus, kriminālistikā noteiktas metodes vai līdzekļus.¹⁷ Angļu valodas skaidrojošā vārdnīcā vārds „taktiskais paņēmiens” angl.val „tactics”, tiek skaidrots kā „prasme izmantot esošo” līdzekļus, lai sasniegtu vēlamu rezultātu”.¹⁸

Literatūrā angļu valodā, īpaši nenodalot, par taktiskiem paņēmieniem uzskata visus iespējamus līdzekļus, ar kuru palīdzību var iegūt informāciju, piemēram, spīdzināšana, meli no tās personas puses, kura veic pratināšanu, dažādu vielu izmantošana, kuru rezultātā pratināmā persona gribot to vai nē, sniedz patiesu informāciju.¹⁹

Amerikas Savienoto Valstu kriminālprocesuālās tiesībās, meli pratināšanā tiek uzskatīti par efektīvu taktisko paņēmieni. Amerikas Savienoto Valstu tiesībās nepastāv tiesību normas, kas aizliegtu izmeklētājam melot pratināšanas laikā, lai uzzinātu nepieciešamo informāciju. Amerikas Savienotās Valstīs pastāv tiesu precedents, kur Augstākā tiesa 1969.gadā lietā „Frazier v. Cupp” noteica, ka nepatiesu ziņu izmantošana kā taktisko paņēmieni pratināšanā ir pieļaujama.²⁰ Amerikas Savienoto Valstu kriminālprocesuālās tiesībās tiek nosaukti tādi paņēmieni kā paziņošana pratināmai personai, ka visa nepieciešamā informācija jau ir zināma, iespējamu nelabvēlīgu seku iestāšanās pārspīlēšana, ja pratināmā persona neteiks patiesību, jautājumu uzdošana lielā daudzumā un ātrā laika posmā.²¹ No dotā uzskaitījuma redzams, ka taktisko paņēmieni raksturs ir vairāk agresīvs, orientēts uz spiediena izdarīšanu un emocionālā saspīlējuma rašanu attiecībā pret pratināmo

---

¹⁵ Kriminālistika. Otrā daļa, Kriminālistiskā taktika. Auroru grupa A.Kavaliera vadība. Rīga, 1999, 18.lpp

¹⁶ Р.С.Белкин. Криминалистическая энциклопедия. Мегатрон XXI Москва, с.219

¹⁷ Р.С.Белкин. Криминалистическая энциклопедия. Мегатрон XXI Москва, с.219

¹⁸ Dictionary. Pieejams: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/tactics> [aplūkots 2015.gada 24.janvārī]

¹⁹ Interrogation. Pieejams: <http://en.wikipedia.org/wiki/Interrogation> [aplūkots 2015.gada 24.janvārī]

²⁰ Frazier v. Cupp. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Frazier_v._Cupp [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī]

²¹ Interrogation tactics. Pieejams:

http://changingminds.org/techniques/interrogation/interrogation_tactics.htm [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī]

personu. Autorespāt, vardarbības un citu agresīva rakstura paņēmieni izmantošana nav optimālākais veids pratināšanā skatoties uz to caur KPL principu un cilvēktiesību prizmu. Lai sasniegtu vēlamo pratināšanas mērķi un rezultātu, ir iespēja izmantot saudzējošākus paņēmienus, bez fiziska spēka pielietošanas.

Pievēršoties taktisko paņēmieni veidiem un apjomam, kriminālistikā ir sastopama ļoti daudzveidīga šo paņēmieni klasifikācija. Taktisko paņēmieni veidu plašākajā nozīmē, tiek nodalīti sekojošie veidi:

1. atkarībā no pratināmās personas uzvedības, izšķir bezkonflikta un konflikta situācijas;
2. atkarībā no pratināmās personas statusa, proti, vai tiek pratināta persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, cietušais, liecinieks u.c.

Taktiskos paņēmieni iedalījumus šaurākajā nozīmē tiek iedalīts sešos veidos:²²

1. atkarībā no personas statusa konkrētajā kriminālprocesā	2. atkarībā no pratināmās personas vecuma	3. atkarībā no pratināmās personas uzvedības un attieksmes	4. atkarībā no personu skaita, kas veic pratināšanu	5. atkarībā no pratināšanas skaita	6. atkarībā no pratināšanas uzdevumiem
liecinieka pratināšana	pilngadīgās personas pratināšana	bezkonflikta situācija	viena persona veic pratināšanu	pirmreizējā pratināšana	pratināšana
cietušā pratināšana	nepilngadīgās personas pratināšana	konflikta situācija	vairākas personas veic pratināšanu	atkārtota pratināšana	konfrontēšana
aizdomās turētā pratināšana	mazgadīgās personas pratināšana			papildus pratināšana	
apsūdzētā pratināšana					
eksperta pratināšana					

²²С.Н.Чурилов. Криминалистическая тактика. Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», Москва, 2001, с.83

Taktiskos paņēmienus šaurākajā nozīmē iedala atbilstoši to izmantošanas mērķim, piemēram, noskaidrojošie taktiskie paņēmieni, ar kuru palīdzību tiek noskaidrota notikuma būtība un norise, vadošie taktiskie paņēmieni, ar šo taktisko paņēmieniem veidu saprot pratināšanas norises efektivitāti un lietderīgumu. Procesa virzītājam, pratinot personu ir uzdevums noskaidrot pēc iespējas patiesāku un ticamāku informāciju, tāpēc pratināšanas gaita ir un jābūt atkarīgai no procesa virzītāja taktikas un uzvedības. Tehniski-organizatorisko taktisko paņēmieniem grupa nodrošina pratināšanas gaitas optimālu norisi.²³ Darbā tiks izmantota taktisko paņēmieniem klasifikācija pēc personu statusa kriminālprocesā un pēc pratināmās personas uzvedības, tas ir, konflikta un bezkonflikta situācija.

Pirms analizēt taktisko paņēmieniem veidus, nepieciešams uzskaitīt taktisko paņēmieniem un pratināšanas izmantošanas nosacījumus, kurus nepieciešams ievērot, lai pratināšanas norise būtu efektīva, atbilstoša likumam un ētikas normām. Pirmkārt, jābūt aktīvai pratināšanas procesa norisei, kas izpaužas procesa virzītāja iniciatīvā pratināt personu, piedalīties dialogā un izmantot visus nepieciešamos paņēmieniem saskaņā ar likumu. Otrkārt, pratināšanas mērķtiecīgums, ar ko tiek saprasts procesa virzītāja iepriekš sagatavots un apdomāts konkrētās pratināšanas mērķis, lai iegūtu patiesu informāciju. Procesa virzītājam ir jāsaprot pratināšanas priekšmetu, vēlmi sasniegt uzstādīto mērķi un mācēt pielāgoties situācijai, saskaņojot taktisko paņēmieniem veidus savā starpā. Procesa virzītāja uzdevums ir rast psiholoģisku kontaktu ar pratināmo personu, ar to radot uzticību procesa virzītājam, cieņu un sapratni par patiesas informācijas sniegšanas nepieciešamību. Un visbeidzot, pratināšanas objektivitāte un pilnīgums, tas ir, procesa virzītājam nav pieļaujams personīgi lemt par iegūto ziņu samazināšanu, mainīt iegūtās ziņas saskaņā ar savu personīgo lietas faktu uztveri un uzspiest tos pratināmai personai.²⁴ Pratināšanas rezultāts un tā veiksmīga norise arī ir atkarīga no pratināmās personas individuālu iezīmju novērtēšanas un pielietošanas, jo pratināšana ir individuāli pielāgojams process, kur tā gaita un rezultāts ir atkarīgs no pratināmās personas

---

²³ А.В.Кофанов.Криминалистика: вопросы и ответы.

Pieejams:http://uchebnikionline.ru/pravo/kriminalistika_pitannya_i_vidpovidi_-_kofanov_av/ponyattya_klasifikatsiya_taktichnogo_priyomu.htm [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī]

²⁴ Тактика допроса. Pieejams: <http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/taktika-doprosa.html> [aplūkots 2014.gada 10.aprīlī]

statusa kriminālprocesā, tās individuālajām iezīmēm (psihiskais stāvoklis, labklājības līmenis, vecums u.c.) un procesa virzītāja aktivitātes.

Pievēršoties taktisko paņēmienu veidiem, ir jāsāk ar taktisko paņēmienu pielietojuma situācijās. Pratināšana var noritēt bezkonflikta situācijā, kas bez šaubām, ir labvēlīgāka procesa virzītājam un sekmē patiesu ziņu iegūšanu. Procesā virzītāja pamatuzdevums ir palīdzēt pratināmais atcerēties visu, kas ir nozīmīgs konkrētajā lietā. Principā bezkonflikta situācija tiek novērota liecinieka un cietušās personas pratināšanā.

Konflikta situācija izpaužas, kad pratināmā persona nevēlas sadarboties, radot procesa virzītājam grūtības nepieciešamās informācijas iegūšanai. Šeit taktisko paņēmienu galvenais mērķis ir pierādīt pratināmai personai, ka tā melo, viņas teiktais nav ticams un ir atmaksots.²⁵ Konflikta situācija ir novērojama aiztūrētās, aizdomās turētās vai apsūdzētās personas pratināšanā.

Par bezkonflikta situācijām tiek uzskatītas tās, kurās procesa virzītāja un pratināmās personas intereses un vēlmes sakrīt. Procesā virzītājs vēlas uzzināt konkrēto informāciju, savukārt, pratināmā persona bez iekšējām šaubām vēlas visu viņai zināmo informāciju izstāstīt. Konflikta situācijā, procesa virzītāja un pratināmās personas intereses un vēlmes ir pretējas. Konflikta situācijas gadījumos procesa virzītājs nesniedz palīdzību pratināmai personai, bet gan dara visu nepieciešamo, lai atmaksotu personu un nostādītu to nelabvēlīgā sev situācijā.

Taktiskais paņēmiens ir racionāls un efektīvs darbības veids vai vispiemērotākais uzvedības modelis, kuru īsteno procesa virzītājs.²⁶ Dotajai definīcijai varētu piekrist, tikai piebilstot, ka taktiskais paņēmiens ir efektīvs līdzeklis, kurš tiek pielāgots pratināmās personas uzvedības modelim. Procesā virzītājam ir jānosaka, vai pratināmā persona vēlas sadarboties vai nostājas pretējā pusē.

Taktiskie paņēmieni ir neatņemama pratināšanas sastāvdaļa un svarīgs tās efektīvas norises instruments. Dialogs, kas veidojas pratināšanas laikā starp procesa virzītāju un pratināmo personu izskaidro procesa virzītājam, kādā veida norisināsies pratināšana, vai tā būs bezkonflikta saruna vai arī pratināmā persona

---

²⁵ Kriminālistika. Otrā daļa, Kriminālistiskā taktika. Auroru grupa A.Kavaliņa vadība. Rīga, 1999, 19. lpp

²⁶ Е.Жанбаев. Юридические наука проблемы и перспективы: материалы. II междунар. науч. конф. Пермь: Меркурий, 2014, с.100.

nevēlēsies sadarboties. Tādējādi, procesa virzītājs varēs sagatavot nepieciešamo pratināšanas gaitas virzienu, izmantojot konkrētos paņēmienus, kas palīdzēs noskaidrot nepieciešamo informāciju.

Bez augstāk nosauktajiem taktiskajiem paņēmieniem, pastāv arī citi. Piemēram, taktiskie paņēmieni tiek iedalīti arī pēc to nozīmes, tas ir, obligātie taktiskie paņēmieni, kas tiek noteikti ar likumu, un pēc būtības tiek uzskatīti nevis par paņēmieniem, bet par pratināšanas gaitas noteikumiem, un rekomendējoša rakstura taktiskie paņēmieni, kas tika izstrādāti pamatojoties uz kriminālistikas taktiku un citām zinātnēm (loģiku, psiholoģiju, informātiku u.c.). Nepieciešamību izmantot rekomendējošā rakstura taktiskos paņēmienus izlemj procesa virzītājs katrā konkrētajā gadījumā.²⁷

Apkopojot iepriekš nosauktās taktisko paņēmieni definīcijas var nonākt pie secinājuma, ka ar taktisko paņēmieni saprot pratināšanas gaitā izmantojamo komunikācijas stilu un metodi, pielietojot manipulēšanas un ietekmēšanas prasmes, ar mērķi saņemt nepieciešamo informāciju un vēlamo rezultātu.

Salīdzinot visu nosaukto taktisko paņēmieni definīcijas, turpmākās nodaļās taktisko paņēmieni klasifikācija tiks dalīta pēc konflikta/bezkonflikta situācijas principa. Tālākajās nodaļās tiks apskatīti konkrēto taktisko paņēmieni izmantošana atkarībā no pratināmās personas statusa kriminālprocesā.

---

²⁷ А.В.Кофанов. Криминалистика: вопросы и ответы.
Piejams:http://uchebnikionline.ru/pravo/kriminalistika_pitannya_i_vidpovidi_-_kofanov_av/ponyattya_klasifikatsiya_taktichnogo_priyomu.htm [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī]

2.TAKTISKIE PAŅĒMIENI UN TO PROBLEMĀTIKA, PERSONU, KURĀM IR TIESĪBAS UZ AIZSTĀVĪBU, PRATINĀŠANĀ

Pievēršoties taktisko paņēmienu klāstam, pratinot personas, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pamatā tiek izmantoti paņēmiemi, kas attiecināmi uz konflikta situācijām. KPL paredz iespēju personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, sniegt nepatiesu informāciju, jo atšķirībā no cietušās personas un liecinieka, ar likumu tām nav uzlikts par pienākumu sniegt patiesas ziņas.

Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa 145.-146.,150.-151.pantā bija noteikts, ka ikvienā krimināllietā, ja savākti pietiekami pierādījumi, kas dod pamatu celt apsūdzību par nozieguma izdarīšanu, izmeklētājs sastāda motivētu lēmumu, uzrāda apsūdzību un pēc tam nekavējoties apsūdzēto pratinā. ²⁸ KPL 20.pants paredz, ka katrai personai, par kuru izteikts apgalvojums, ka tā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, ir tiesības uz aizstāvību. Tiesības uz aizstāvību KPL 20.panta izpratnē nozīmē, ka personai ir tiesības izvēlēties sev piemērojamāko aizstāvēšanas pozīciju, ka arī izmantot tai ar KPL piešķirtās tiesības. Saskaņā ar KPL 59.panta otro daļu un 60.panta pirmās daļas 2.,3. un 4.punktu par personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību uzskata:

- 1.personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess;
- 2.aizturēto personu;
- 3.aizdomās turēto personu;
4. apsūdzēto personu;
- 5.pret kuru notiek process medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai;
- 6.pret kuru kriminālprocess izbeigts uz nereabilitējošiem pamatiem;
- 7.pret kuru kriminālprocess izbeigts sakarā ar tādu apstākļu pastāvēšanu, kuri izslēdz kriminālatbildību, ja šī persona apstrīd pašu Krimināllikumā paredzēto rīcību.

Šās nodaļas ietvaros tiks apskatīta taktisko paņēmienu izmantošana, pratinot personu, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturēto un aizdomās turēto personu.

---

²⁸ V.Smilgāinis.Apsūdzētā pratināšana. Rīga,1970, 3.lpp

Pēc būtības, aizturētā un aizdomās turētās personas pratināšana neatšķiras, jo piešķirtais statuss abām personām, dod pamatu uzskatīt, ka tās ir izdarījušas konkrēto noziedzīgo nodarījumu un tām vai nu ir vēlme sadarboties ar procesa virzītāju vai nu nav. Tāpēc, šās nodaļas ietvaros aizturētās un aizdomās turētās personas pratināšanas gaita un taktisko paņēmienu apraksts tiks skatīts kopīgi.

Personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanas priekšmetā ietilpst pamatnostādne, kas ir ietverta KPL 19.pantā, jeb nevainīguma prezumpcijas princips, saskaņā ar kuru personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums. Šis princips tālāku izaugsmi guvis KPL 126.pantā, kurā cita starpā noteikts, ka pierādīšanas pienākums gulstas uz procesa virzītāju pirmstiesas procesā un uz apsūdzības uzturētāju tiesā.²⁹

LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 5.jūnija lēmumā lietā Nr. SKK-298/2013³⁰ tēzē ir teikts, ka no brīža, kad personai paziņots, ka tā atzīta par aizdomās turēto, šai personai ir pienākums norādīt uz faktu, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā tā ir atradusies citā vietā, vai uz Krimināllikumā paredzētu apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību. Taču, Kriminālprocesa likumā nav teikts, ka aizturēto vai aizdomās turēto personu brīdinātu par atbildību nepatiesas liecības sniegšanas gadījumā, kā tas notiek ar liecinieku. Personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, principā tiek piešķirta brīva izvēle, ko teikt pratināšanā. Tāpēc, pratinot tieši šīs personas, pastāv liela iespējamība saņemt nepatiesu informāciju, un procesa virzītājam tiek uzlikts papildus slogs, lai iegūtu patiesu un pārbaudāmu informāciju.

Personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanu var iedalīt četros posmos: sagatavošanās pratināšanai, pratināšanas sākums, pratināšanas gaita un taktisko paņēmienu izmantošana, pratināšanas nobeigums, procesa virzītāja slēdziens par pratināmo personu un pratināšanas gaitu.

Sagatavošanās pratināšanai ir procesa virzītājam nepieciešamo darbību komplekss, kas ietver, pirmkārt, procesa virzītāja lēmumu, kur ir nepieciešams veikt pratināšanu; gan teorijā, gan arī praksē pratināšanas vietai ir nozīme

---

²⁹ Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess.Raksti 2005-2010. Latvijas Vēstnesis, Rīga, 2010, 384.lpp

³⁰ LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums. Pieejams: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RG-dAeEKFJAJ:at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-298-13.doc+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv> [aplūkots 2015.gada 08.aprīlī]

pratināšanas gaitā un tās norisē. Parasti, izsaucot uz pratināšanu personas, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšana notiek pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē vai prokuratūrā. Atnākot uz pratināšanu pie procesa virzītāja, pratināmā persona psiholoģiski izjūt procesa virzītāja pārākumu pār pratināmo personu, savukārt, pratināmā persona atrodas sev nepazīstamā un svešā vietā, kur nav iespējams atslabināties un justies drošībā. Autore uzskata, ka personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību pratināšanai būtu jānotiek pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē vai prokuratūrā, procesa virzītāja telpās. Turpmākajās nodaļās autore izsaka novērojumus par pratināšanas vietas nozīmīgumu atkarībā no pratināmās personas statusa konkrētajā kriminālprocesā.

Otrkārt, procesa virzītājam ir jāsarunā laiks, kad pratināmā persona var ierasties uz pratināšanu. Praksē parasti pastāv grūtības vienoties par noteiktu laiku un dienu, kad gan procesa virzītājam, gan pratināmai personai ir ērti piedalīties pratināšanā. Bieži vien, pratināšanu nav iespējams veikt tādā laika periodā, kādā to vēlas un var procesa virzītājs, jo pratināmai personai var būt darbs, slimības lapa u.c. apstākļi. Procesā virzītājam tiek uzlikts pienākums nopratināt aizturēto un aizdomās turēto personu pēc iespējas ātrāk pēc to aizturēšanas. Tas ir izskaidrojams ar to, ka aizturētai un aizdomās turētai personai nav pietiekama laika, lai safabricētu nepatiesu liecību. Pēkšņs aizturēšanas un aicinājuma uz pratināšanu fakts, neziņa par pierādījumu un materiālu apjomu, kas ir pie procesa virzītājam, kā arī laika trūkums, var sniegt procesa virzītājam efektīvu pratināšanas gaitu un patiesu liecību iegūšanu no pratināmās personas puses.

Kā piemēram, 2015.gada 17.februārī plkst. 13.00 Ludzā, Kr.B. ielā Nr. 4 dzīvoklis 4 tika veikta kratīšana ar mērķi atrast nelegāli izgatavotos alkoholiskos dzērienus un to izgatavošanai nepieciešamos priekšmetus. Kratīšana tika veikta V.V. piederošajā dzīvoklī, garāžā un viņam piederošajā transportlīdzeklī Audi A6 ar valsts reģistrācijas numuru AA0000. Lēmums par kratīšanas veikšanu tiks pieņemts pamatojoties uz kaimiņa iesniegumu par doto darbību esamību. Kratīšanas laikā nelegāli izgatavoti alkoholiskie dzērieni un nepieciešamie to izgatavošanai priekšmeti netika atrasti. Uzreiz pēc kratīšanas izmeklētājs I.Ž. izsauca V.V. uz Valsts policijas iecirknī Ludzā, lai to nopratinātu pēc iespējas ātrākā laika posmā. V.V. pratināšana notika pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē. Izmeklētājs mēģinājis, izmantojot, pēkšņuma momentu, saņemt no V.V. tās liecības, ko no pašas pratināšanas sākuma viņš ir nolēmis slēpt.

Pēkšņuma moments izpaužas ātrā pratināšanas norisē, uzreiz pēc citu izmeklēšanas darbību veikšanas vai noziedzīga nodarījuma konstatēšanas. Pratinot personu uzreiz pēc izmeklēšanas darbības veikšanas vai noziedzīga nodarījuma konstatēšanas, pratināmai personai nav pietiekami daudz laika, lai safabricētu liecības un sagatavotos tām. Tāpēc, jo ātrāk notiek pratināšana personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, jo lielāka iespēja laicīgi atmaskot personas nepatiesas informācijas sniegšanas faktu.³¹

Un visbeidzot, procesa virzītājam ir jāiepazīstas ar lietas materiāliem un jāsagatavojas pašai pratināšanas norisei. Praksē procesa virzītājs izpēta visus esošos konkrētās krimināllietas materiālus: pierādījumus, citu personu nopratināšanas protokolus u.c. Iepazīstoties ar lietas materiāliem, procesa virzītājs sastāda jautājumu sarakstu, ko vēlas uzzināt no pratināmās personas, vai ko vēlas precizēt. Pēc sagatavošanās pratināšanai, procesa virzītājam ir jāsapņūda, kad pratināmā persona ieradīsies uz pratināšanu.

Uzsākot pratināšanu, procesa virzītājs iepazīstas ar pratināmo personu. No pratināmās personas pirmās uzvedības, runāšanas manieres, procesa virzītājs uzreiz var noteikt pie kāda tipa dialoga formas nepieciešams pieturēties. Procesā virzītājs pats nosaka nepieciešamo pratināšanas gaitu un tās taktiku, tādējādi pakļaujot pratināmo personu sev izdevīgākai pratināšanas norisei. Pratināšanu būtu jāuzsāk ar jautājumu, vai aizturētai vai aizdomās turētai personai ir saprotama pratināšanas nepieciešamība un tās veikšanas iemesli. Procesā virzītājam jāatceras, ka pratināmās personas pratināšana ir arī viņa audzināšana.³² KPL 147.pants, kas nosaka pratināšanas kārtību, neparedz procesā virzītājam pienākumu noskaidrot, vai pratināmā persona saprot pret viņas celtās apsūdzības būtību. V.Kuharevs pamatoti uzskatīja, ka apsūdzētā audzināšanai jāsakas ar pirmajām izmeklēšanas darbībām, tai skaitā arī pratināšana. Praksē bieži ir novērota tāda kārtība, ka pirms uzsākt nopratināšanu un attiecīgās informācijas fiksēšanu protokolā, procesā virzītājs uzdod jautājumus, kas attiecas uz konkrēto krimināllietu, izskaidro nepieciešamību veikt pratināšanu, noskaidro, kādā valodā pratināmā personas vēlas sniegt liecību. Pēc pratināšanas uzsākšanas, procesā virzītājs lūdz pratināmo personu sniegt liecības par notikušo.

---

³¹ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllietā Nr. 11290006715 (nav publicēts)

³² V.Smilgainis. Apsūdzētā pratināšana. Rīga, 1970, 48.lpp

Ja pratināmā persona ir noskaņota bezkonflikta dialoga formai, procesa virzītājs izvēlas saudzējošāku pratināšanu, kur pamatā ir dialogs. Bez šaubām, dialogs ir jebkura veida pratināšanas neatņemama sastāvdaļa, taču šīs nodaļas ietvaros, dialogs tiek skatīts kā viens no taktiskajiem paņēmieniem. Veidojot mierīgu, rāmu dialogu, izmantojot iepriekš izvēlētus teicienus un vārdus, pastāv iespēja, ka pratināmā persona piedalīsies dialogā un vēlēšies sadarboties. Aizturētās vai aizdomās turētās personas stāstījumu nav rekomendējams pārtraukt ar jautājumiem, izņemot tos gadījumus, kad aizdomais turētais vai apsūdzētais liecina par tādiem faktiem un apstākļiem, kam nav sakara ar izmeklējamo lietu. Izvēloties bezkonflikta situācijas pratināšanu vai pratināšanu ar vidēju apsūdzētā vai aizdomās turētā sadarbību, nav pieļaujams steidzināt vai aicināt šīs personas izteikties īsāk un konkrētāk. Aizturētais vai aizdomās turētais savās liecībās var sniegt tādu informāciju, kura procesa virzītājam vēl nav zināma.³³ Dialoga rašana tāpat kā saspīļējuma noņemšana pratināšanas laikā, rada uzticību procesa virzītājam, kā arī pieļauj domu, ka pratināšanas laikā nav jautraucās, un ir jāsadarbojas ar procesa virzītāju.

Kā piemēram, aizdomās turētā U.P. pratināšana notiek sakarā ar 2015.gada 29.janvārī uzsākot kriminālprocesu Nr.1129___15³⁴ pēc Krimināllikuma 185.panta pirmās daļas. Aizdomās turētā U.P. pratināšana notiek Daugavpils Psihoneiroloģiskajā slimnīcā, jo aizdomās turētais U.P. iespējams noziedzīga nodarījuma brīdī atradās nepieskaitāmības stāvoklī. U.P. tiek nozīmēta tiesu psihiatriskā ekspertīze, viņa pieskaitāmības noteikšanai noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī. Pratināšanas uzsākšanai izmeklētājs iepazīstina aizdomās turēto U.P. ar lēmumu par personas atzīšanu par aizdomās turēto.

Pirms uzsākt pratināšanas protokola sastādīšanu, izmeklētājs uzsāk dialogu ar aizdomās turēto U.P., par tēmām, kas nav saistītas ar konkrēto kriminālprocesu. Tādējādi, izmeklētājs panāk dialoga veidošanos un iedrošina aizdomās turēto U.P. sarunai. Izmeklētāja lūdz aizdomās turētajam U.P. izstāstīt par, 2015.gada 29.janvāra notikumiem. Aizdomās turētais U.P. uzsāk liecību sniegšanu, precīzi apraksta notikuma gaitu un faktus, pilnvērtīgi atbild uz izmeklētāja jautājumiem. Izmeklētāja un aizdomās turētā U.P. rodas bezkonflikta dialogs, kur abas puses

---

³³ V.Smilgainis. Apsūdzētā pratināšana. Rīga,1970 49.lpp

³⁴ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290005115 (nav publicēts)

aktīvi sarunājas. Izmeklētājs paralēli, fiksējot aizdomās turētā U.P. liecības protokolā, uzdod U.P. jautājumus par viņa ikdienu, nākotnes plāniem, dienas režīmu ārstniecības iestādē. Tāda dialoga esamība pratināšanas laikā, būtiski ietekmē aizdomās turēto U.P., tas ir novērojams viņa koncentrēšanās uz izmeklētāju, atbildēšanu uz jautājumiem un sava viedokļa paušana par 2015.gada 29.janvāra notikumu.

Dotais taktiskais paņēmieni nevar būt piemērots jebkurai aizturētai vai aizdomās turētai personai, piemēram, ja aizturētais vai aizdomās turētā persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirmo reizi, tās uztraukums un sirdsapziņas pārmetumi par izdarīto var kalpot kā pilnīga atklātība un godīgums attiecībā pret procesa virzītāju. Savukārt, persona, kurai pratināšana ir notikusi vairākas reizes un pastāv noziedzīgu nodarījumu recidīvs, dotais piedāvājums uz dialoga veidošanu var būt noraidošs. Ja procesa virzītājam ir noteikta pierādījumu daļa, bet pastāv noteikti momenti, par kuriem nav skaidrības un nav noteikta apliecinājuma, procesa virzītājs, izmantojot esošos pierādījumus, mēģina kopā ar pratināmo personu noskaidrot trūkstošo informāciju. Ar loģiskās ķēdes palīdzību, procesa virzītājs ļauj pratināmai personai sniegt šo nenoteiktu momentu paskaidrojumu vai atstāstījumu, tādējādi „aizpilda robus” procesa virzītājam esošajos pierādījumos. Procesā virzītājam ir ne mazums līdzekļu pozitīvi ietekmēt apsūdzēto, jo izmeklēšanas laikā, tiekoties vairākkārt, var labi to iepazīt.³⁵ Ja noskaņot pratināmo personu uz sadarbību, viņa nemanāmi priekš sevis, vēlēšies palīdzēt un paziņot trūkstošo informāciju.

Pretēji iepriekš minētajam taktiskajam paņēmienam, un novērojot konflikta situāciju pratināšanas laikā, gadījumos, kad procesa virzītājam ir pārbaudīti un ticami pierādījumi, uzreiz pie pratināmās personas nepatiesas informācijas sniegšanas procesa virzītājs sniedz esošo informāciju, kas ir pilnīgi pretēja pratināmās personas liecībam. Parasti, noķerot pratināmo personu pie melošanas, viņa ātrāk piekrīt sniegt patiesu informāciju nekā turpināt melot. Pratinot personu, kura nevēlas sadarbīties un sniegt patiesu informāciju, procesa virzītājs var pielietot tādu paņēmieni kā atļaut pratināmai personai melot. Dotais taktiskais paņēmieni tiek izmantots gadījumos, kad procesa virzītājam ir uzticami un pamatoti fakti, kas var liecināt, ka pratināmā persona melo. Pratināmai personai

---

³⁵ V.Smilgāinis. Apsūdzētā pratināšana. Rīga, 1970, 48.lpp

tiek dota iespēja paust savu notikuma versiju, kura tiek uzklausīta bez pārtraukšanas, jautājumiem un pauzēm. Pēc pratināmās personas stāstījuma beigām un šo liecību fiksēšanas protokolā, procesa virzītājs izstāsta visu patieso informāciju, tādējādi pilnībā apgāž pratināmās personas teikto un atmasko to.³⁶ Piemērojot tādu taktisko paņēmieni, pratināmā persona neuzspēj izveidot jaunu nepatiesu notikumu atstāstu un tas sekmē personu sniegt patiesu informāciju procesa virzītājam. Tāpat, gadījumos, kad procesa virzītājs vēlas panākt pratināmās personas vēlmi sniegt patiesas liecības, procesa virzītājs var brīdināt pratināmo personu, par to, ka ir zināmi vairāki notikuma fakti, gan par to, ka pastāv noteiktie pierādījumi, kas neapgāžami norāda uz pratināmās personas vainu. Šo taktisko paņēmieni var izmantot, ja tādi fakti un pierādījumi patiešām pastāv un ir zināmi.

Kā piemēram, tika uzsākts kriminālprocess pēc Krimināllikuma 185.panta, 175.pants trešās daļas un 15.panta otrās daļas, krimināllietas Nr. 1129____15³⁷. Aizturētās personas R.S. un N.L. atradās alkoholisko dzērienu ietekmē un tika aizvestas uz īslaicīgās aizturēšanas vietu (turpmāk-ĪAV) pēc aizturēšanas protokola sastādīšanas. Abas aizturētās personas ir atteikušās no aizstāvja dalības pratināšanas laikā. Izmeklētājs pieņēma lēmumu pratināt personas ĪAV nākamajā darba dienā pēc faktiskās to aizturēšanas.

Pratināšanas sākumā, pirms aizturētais R.S. sāk sniegt liecības, izmeklētāja uzreiz brīdina par video ieraksta esamību, kurā ir piefiksēta visa notikuma gaita. Ar šo paņēmieni, izmeklētāja iebiedē R.S., parāda to, ka visi fakti un notikuma gaita ir jau zināma un aizturētajam R.S. nav jēgas sniegt nepatiesas liecības. Pratināšanas sākumā aizturētais R.S. sāk stāstīt par notikuma gaitu, izmeklētājs uzdod jautājumus, lai precizētu notikuma detaļas, adreses, viņu gājiena virzienu, notikuma laiku. Aizturētais atbild uz jautājumiem, nemaina diaologa virzienu un tēmu, sniedz notikušā detaļas un precīzu informāciju. Izmeklētājs noskaidro otra aizturētā N.L. lomu konkrētajā noziedzīgā nodarījumā, ar mērķi pārbaudīt liecību sakritību, pratinot otru aizturēto personu. Gadījumos, kad noziedzīgā nodarījumā tiek iesaistītas divas vai vairākas personas, izmeklētājam ar vienu no aizturētām vai aizdomās turētām personām nepieciešams nodibināt kontaktu, lai saņemtu visu notikuma gaitu un visus notikuma faktus, ko vēlāk varēs salīdzināt ar pārējo

³⁶ Г.Г. Доспулов. Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976. Pieejams: <http://yurpsy.com/files/ucheb/dospul/06.htm> [aplūkots 2014.gada 01.maijā]

³⁷ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290006915 (nav publicēts)

iesaistīto personu liecībām. Tādējādi, pastāv iespēja savlaicīgi atmaskot melus un nostādīt iesaistītās personas nelabvēlīgā viņiem pozīcijā. Paskaidrojot par otra aizturētā N.L. lomu noziedzīgā nodarījumā, R.S. izsaka nožēlu par izdarīto un pilnībā atzīst savu vainu, izsaka vēlēšanos tikt ar cietušo un atvainoties cietušā priekšā. Svarīgi atzīmēt izmeklētāja brīdināšanu par esošo video ierakstu ar visas notikušā gaitu. Dotais brīdinājums, kas izpaudās informēšanas formā, iespējams bija viens no pamat iemesliem aizturētām personām R.S. un N.L. sadarboties uz aktīvi piedalīties pratināšanā, kas, bez šaubām, ir viens izmantojamiem taktiskajiem paņēmieniem pratināšanā galveno mērķu sasniegšanai.

Pratināšanas laikā viens no svarīgākajiem faktoriem ir pratināmās personas raksturs, jo tieši personas raksturs ietekmē pratināšanas gaitu un izmantojamās taktiskos paņēmienus. Procesa virzītājs uzreiz var redzēt pratināmās personas attieksmi pret notikušo, savu nostāju konkrētajā kriminālprocesā un vēlēšanos sniegt liecības. Tieši šie faktori ietekmē procesa virzītāja pozīciju un taktisko paņēmieni izvēli. Procesa virzītājs ir tas, kas psiholoģiski ietekmē pratināmo, vai nu ar iebiedēšanas, melu atmaskošanas palīdzību, vai nu pilnīgi otrādu attieksmi pret pratināmo personu. Pratināmās personas un procesa virzītāja starpā rodas kontakts un savstarpēja uzticība.

Aizturētās un aizdomās turētās personas psihiskais stāvoklis un arī uzvedība krasi atšķiras no, piemēram, cietušās personas stāvokļa. Pratinot tādas personas, emociju saspīlējums tām ir pietiekami liels, lai pieļautu vismazāko kļūdu savās liecībās un norādītu uz to, ka tiek sniegta nepatiesa informācija. Procesa virzītāja uzdevums, ir, pirmkārt, šo kļūdu pamanīt (jāpiebilst, ka procesa virzītājam tādā gadījumā ir jāzina patiesu notikumu gaitu) un, otrkārt, par šo kļūdu pavēstīt pratināmai personai, tādējādi atmaskot to un pārliecināt turpmākajā pratināšanas gaitā sniegt patiesu informāciju. Līdzīgi, ja procesa virzītājs nonāk pie secinājuma, ka pratināmā personu varētu sniegt nepatiesu informāciju, var izmantot tādu taktisko paņēmieni kā pēkšņums, kas izpaužas kāda jautājuma uzdošanā vai pierādījuma uzrādīšanā par kuru pratināmā persona nebija zinājusi un attiecīgi, nebija gaidījusi. Tāda paņēmiena rezultātā, pratināmā persona tiek nostādīta nelabvēlīgā sev stāvoklī, jo nevar turpināt sniegt iepriekš sagatavoto nepatieso informāciju un nevar sasaistīt iepriekš izdomāto notikuma atstāstu ar tiem

materiāliem, ko ir uzrādījis procesa virzītājs.³⁸ Izmantojot augstāk minēto paņēmieni ir jānovēro pratināmās personas reakcija, kas ir svarīga procesa virzītājam, lai saprastu vai uzdots jautājums un uzrādītājs pierādījums ir svarīgs pratināmai personai un ir pamats, lai melotu. Tādos gadījumos, procesa virzītājs var sākt aktīvu jautājumu uzdošanu, lai pratināmai personai nebūtu pietiekami daudz laikā safabricēt liecības un piedomāt pie savām liecībām. Jautājumu daudzumam un to uzdošanas tempam ir jābūt pietiekami intensīvam, lai pratināmā persona nespētu vairs sniegt tās liecības, kādas bija nolēmusi teikt pirms pratināšanas. Šādu taktisko paņēmieni var izmantot gadījumos, kad procesa virzītājs novēro pratināmās persona iespējamu liecību nepatiesumu un vēlmi nesniegt patiesas liecības.

Kā piemēram, krimināllietā Nr. 11290006715, vērtējot V.V. liecības un viņa uzdevību, ir iespējams saredzēt V.V. nepatiesu ziņu sniegšanu. V.V. uzdevībā ir saredzama nervozitāte, uztraukums, acu kontakta neveidošana ar izmeklētāju, lēna un ne tūlītēja atbildēšana uz izmeklētāja jautājumiem, liecību sniegšana vispārinātā formā, neiedziļinoties detaļās un sīkumos. Tāda uzdevība un attalināta nostāja pratināšanas laikā nozīmē personas nevēlēšanos piedalīties pratināšanā un sniegt patiesu informāciju. Izmeklētāja sāk uzdot uzvedinoša rakstura jautājumus. Viens no efektīviem paņēmieniem, ko izmeklētāja sāk izmantot, ir detalizētu un precizējošo jautājumu uzdošana. Atbildot uz jautājumiem un jūtot saspīlējumu no izmeklētāja puses, V.V. atbild uz jautājumiem īpaši nepārdomājot savas atbildes. Izmantojot tādu taktisko paņēmieni, kā precīzu un detalizēti jautājumu nepārtraukta un ātra uzdošana, izsit pratināmo personu no līdzsvara, jo pastāv laika trūkums, lai safabricētu ticamu, neapgažāmu atbildi, kas saskan ar iepriekšējām liecībām. Uztraukuma rezultātā, V.V. uzvedība mainās, sākas daudz biežāka pozas maiņa, apģērba aiztikšana, skatīšanās pa malām.

Novērojot konflikta situāciju pratināšanas laikā, procesa virzītājs var izmantot arī pretēju dialogam taktiku un rast aizdomās turētai vai apsūdzētai personai emocionālu un psiholoģisku spriedzi. Kriminālistikas taktikā tāds paņēmieni tiek dēvēti par „secīgumu”. Tas izpaužas, kad procesa virzītājs sistēmātiski, pēc kārtas un augošā secībā izstāsta pratināmai personai esošo

---

³⁸ Г.Г. Доспулов. Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976. Pieejams: <http://yurpsy.com/files/ucheb/dospul/06.htm> [aplūkots 2014.gada 01.maijā]

pierādījumu būtību un nozīmi, ļaujot pratināmai personai apzināties esošo pierādījumu, katra atsevišķi un visu kopā, neapgāžamību un patiesumu. Tādā veidā pratināmai personai tiek ieskaidrots, ka melot un sniegt nepatiesu informāciju nav jēgas.³⁹

2015.gada 16.februārī Valsts policijas iecirknī ieradās aizdomās turētais A.G. par telefona zādzību no cietušā K.I. Noziedzīgs nodarījums tika kvalificēts pēc KL 180.panta, krimināllietas Nr. 1129____14⁴⁰. Izmeklētājs I.Ž. sāk aizdomās turētā A.G. pratināšanu ar viņa tiesību un pienākumu izskaidrošanu un tiesībām piedalīties pratināšanā ar aizstāvi. Pēc A.G. atteikšanās no aizstāvja, izmeklētājs palūdz A.G. izstāstīt par notikušo, aizdomās turētais A.G. neuzsāk liecību sniegšanu patstāvīgi, aizbildinoties, ka stipra alkoholisko dzērienu ietekmē neatceras notikušā gaitu. Izmeklētāja sāk uzdot jautājumus A.G. par notikušo, pie A.G. precizē katru A.G. sniegto informāciju, pārjautā jautājumus, pārprasa par katru faktu detaļām (adrese, telefoni, citu piedalījušos personu informāciju u.c.).

Aizdomās turētais A.G. nesniedz pilnvērtīgas atbildes, izvairās no acu kontakta ar izmeklētāju. Izmeklētāja izmanto aizdomās turētā A.G. pratināšanā tādus taktiskos paņēmienus kā iebiedēšana un manipulācija, kas pēc būtības ir konflikta dialoga forma. Aizdomās turētais A.G. nesadarbojas ar izmeklētāju un neveido dialogu, pats liecības sniegt nevēlas, līdz ar to, tikai atbild uz izmeklētāja jautājumiem. Izmeklētājs brīdina par aizdomās turētā kriminālatbildību un sekām, kā arī pievērš aizdomās turētā uzmanību par sadarbošanos ar procesa virzītāju un vainas atzīšanu, kā arī faktu, ka tas sekmēs kriminālprocesa norisi, atvieglos darbu un tiks uzskatīti par aizdomā turētā atbildību mīkstinošiem apstākļiem, kas var samazināt tiesas piespriesto sodu. Tāpat, izmeklētājs paskaidro aizdomās turētajam, ka visa informācija par notikušo ir zināma no liecinieku un cietušā liecībām. Uzdodot jautājumus, izmeklētājs izmanto cietušā un liecinieku pratināšanas protokolā fiksētās liecības. Pieminot faktus, izmeklētājs nosauc, no kā liecībām pamato sniegto informāciju, proti, nosauc, kāda persona šādu informāciju ir sniegusi. Aizdomās turētais A.G. tiek nostādīts vājākā pratināšanas dalībnieka pozīcijā, izmeklētājs stāsta par notikuma faktiem, tādējādi parādot aizdomas

---

³⁹ Г.Доспулов .Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976. Pieejams: <http://yurpsy.com/files/ucheb/dospul/06.htm> [aplūkots 2014.gada 01.maijā]

⁴⁰ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr. 11290050914 (nav publicēts)

turētajam A.G., ka ir jāsniedz patiesā informācija un slēpt patieso notikuma gaitu un faktus nav pamata.

Izmeklētājs sniedz iespēju aizdomās turētajam A.G. patstāvīgi sniegt liecības, ņemot vērā aizdomās turētā A.G. aktivitātes trūkumu, pārjautā par notikuma gaitu un detaļām. Atkārtoti brīdina par to, ka visas notikuma gaita un fakti ir zināmi. Tāpat, izmeklētājs noskaidro aizdomās turētā A.G. motīvus un iemeslus noziedzīga nodarījuma izdarīšanai. Izmeklētājs lūdz aizdomās turēto A.G. sadarboties un sniegt liecības par iemesliem zādzības izdarīšanai, norādot uz konkrētiem zināmiem faktiem no cietušā un liecinieka liecībām. Tā izmeklētājs nostāda aizdomās turēto A.G. vainīgās personas pozīcijā, ar mērķi panākt, lai no citu iesaistīto personu liecībām aizdomās turētais A.G. atzītu vainu izdarītajā noziedzīgā nodarījumā un sadarbotos pratināšanas laikā.

Pratināšanas laikā izmeklētājs uzdodot jautājumus un mēdz arī patstāvīgi uz tiem atbildēt, ar šo paņēmienu aizdomās turētajam A.G. tiek parādīts, ka notikuma fakti patiešām ir zināmi. Izmeklētājs sniedz notikumu faktus un detaļas, ar kā palīdzību aizdomās turētajam A.G. nav iespējas manevrēt savās liecībās un atkāpties no jau izmeklētājam zināmas notikuma gaitas.

Pratinot aizdomās turēto A.G. izmeklētājs izvēlējas konflikta dialoga formu, jo pratināmā persona nesadarbojas un nevēlējās veidot kontaktu ar izmeklētāju. Ar tādu taktisko paņēmienu palīdzību kā iebiedēšana par nelabvēlīgām sekām, paziņošana par notikuma gaitu un faktu zināšanu no citu personu liecībām, kas neapgažāmi norāda uz aizdomās turētā A.G. vainu un manipulēšanu ar citu iesaistīto personu liecībām un aizdomās turētā A.G. atmiņas zudumu par konkrētiem noziedzīga nodarījuma faktiem, tiek panākts pirmstiesas kriminālprocesa pratināšanas viens no pamata mērķiem, ietekmēt pratināmo personu un panākt patiesas informācijas sniegšanu savās liecībās.

Kā redzams, pierādījumu pareiza un pārdomāta izmantošana sekmē pratināšanas labvēlīgu iznākumu, un tiek uzskatīta par taktiskā paņēmiena neatņemamu sastāvdaļu. Procesa virzītājs patstāvīgi izlemj, kādā secībā iepazīstināt aiztūrēto vai aizdomās turēto personu ar pierādījumiem un kādi pierādījumi konkrētajā pratināšanā ir svarīgi, lai sasniegtu nepieciešamo mērķi. Taču, pastāv situācijas, kad pratināmās personas nevēlēšanās sadarboties, rast kontaktu ar procesa virzītāju un piedalīties izmeklēšanā var rast neveiksmīgu pratināšanas norisi un kā vienu no izmeklēšanas etapiem. Tādās situācijās, ka

procesa virzītāja vēlme rast dialogu un noskaņot pratināmo personu uz sadarbošanos ir neveiksmīga, situācija var tikt labota tikai kriminālvajāšanas un lietas izskatīšanas tiesā laikā.

Kā piemēram, 2014.gada 20.novembrī tika uzsākts kriminālprocess, krimināllīta Nr. 1129____14⁴¹ pēc Krimināllikuma 125.panta pirmās daļas. 2015.gada 18.februārī izmeklētājs G.K. aicināja aizdomās turēto O.C. uz atkārtotu pratināšanu. Pratināšanas laikā, izmeklētājs paskaidro aizdomās turētais O.C. par nepieciešamību veikt atkārtotu pratināšanu un uzdod papildus jautājumus. Izmeklēšanas darbību rezultātā izmeklētājs nonāca pie secinājuma, ka aizdomās turētā O.C. var slēpt patiesu notikuma gaitu un motīvus, kāpēc nodarīja cietušajam A.N. smagus miesas bojājumus. Izmeklētājs aicina aizdomās turēto O.C. vēlreiz pārdomāt par iepriekš sniegtām liecībām un aicina sniegt patiesu notikuma gaitu un noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iemeslus. Izmeklētājs brīdina par nelabvēlīgām sekām, kādas var iestāties aizdomās turētajai O.C., ja viņas nevēlas liecināt par patiesiem iemesliem savām noziedzīgām darbībām. Aizdomās turētā O.C. atsakās mainīt savas liecības, norādot, ka neko papildināt vai mainīt savās iepriekš sniegtajās liecībās nevēlas. Izmeklētājs pārprasa vai izdarītais noziedzīgs nodarījums nav bijusi nepieciešamā aizstāvēšanās no cietušā A.N. Aizdomās turētā noliedz tādu pozīciju un atkārtoti paskaidro, ka nekādu informāciju savās liecībās mainīt nevēlas. Izmeklētājs, uzsākot pratināšanu, pārlasa aizdomās turētās O.C. sniegtās liecības, pievēršot aizdomās turētās uzmanību nodarīto sitienu skaitam. Izmeklētājs paskaidro, ka tiesu medicīniskās ekspertīzes rezultātā, eksperta dotais atzinums un aizdomās turētās O.C. norādīto sitienu skaits būtiski atšķiras. Aizdomās turētā O.C. nenoliedz, ka iespējams varēja nodarīt lielāku sitienu skaitu, jo atradās stipra alkoholisko dzērienu ietekmē un reibumā, tāpēc neatceras precīzu sitienu skaitu. Aizdomās turētās O.C. pratināšanas laikā ir novērojama aizdomās turētās pasivitāte liecību sniegšanā, vienaldzīgums, kā arī nevēlēšanās sniegt patiesas liecības un izstāstīt izmeklētājam patiesu notikuma gaitu un iemeslus. O.C. Pati liecības nesniedz, uz izmeklētāja uzdotiem jautājumiem atbild neprecīzi un pavirši. Neizrāda interesi palīdzēt pirmstiesas kriminālprocesa gaitai un izmeklēšanai. Uz izmeklētāja pārliecību par aizdomās turētās O.C. patiesiem

---

⁴¹ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllīta Nr.11290054414 (nav publicēts)

iemesliem izdarot noziedzīgu nodarījumu, neatsaucas un necenšas veidot dialogu par liecību maiņu vai precizēšanu.

Aizdomās turētās O.C. pratināšana ir piemērs, kad persona nevēlas sadarboties un nevēlas rast dialogu ar izmeklētāju, kas nesniedz pratināšanas vēlamu un gaidāmo rezultātu. Nepastāv pretimnākšanas elementa, ko dotajā pratināšanā izrāda izmeklētājs. Taktisko paņēmienu, tādu kā iedrošināšana, pretimnākšana, izpratne un atbalsts izmantošana dotajā bez konflikta dialoga formā, nesniedz vēlamu rezultātu.

Pratināšanas nobeigumā, pēc pratināšanas protokola sastādīšanas, procesa virzītājs pārlasa pratināmās personas liecības, pēc kā pratināmā persona parakstās, ka sniegtās un piefiksētās liecības ir pareizas. Pratināšanas beigās, procesa vizītājam rodas noteikts priekšstats par pratināmo personu, procesa virzītājam paliek skaidrs, kuros momentos pratināmā persona iespējams nav teikusi patiesību, un salīdzinot liecības ar citu, piemēram, liecinieka liecībām, var noskaidrot, kuros notikuma momentos pastāv nesakritības. Pirms atvadīties no pratināmās personas, procesa virzītājs var informēt, ka iespējams būs nepieciešams veikt papildus pratināšanu, ja tas būs nepieciešams. Praksē parasti procesa virzītājs pēc pratināšanas jau zin un nojauš vai pratināmā persona melo vai nē. Autore šo novērojumu prakses laikā ir izskaidrojusi ar procesa virzītāja darba pieredzi izmeklēšanas darbībā un māku operatīvi, apkopojot visus konkrētajā krimināllietā esošos materiālus, izdarīt secinājumus par pratināmo personu un tās liecību saturu.

Atgriežoties pie taktisko paņēmienu un pratināšanas būtības, ir jāatkārtojas, kas tas ir individuāls process un taktisko paņēmienu klāsts ir atkarīgs no pratināmās personas uzvedības, psiholoģiskā stāvokļa un rakstura. Izmanojot šos kritērijus, procesa virzītājs var atrast aiztūrētās vai aizdomās turētās personas vājās puses un izmantot tās. Piemēram, pratinot un zinot, ka pratināmā persona ir agresīva, emocionāla un impulsīva, vest dialogu paaugstinātos toņos, pastāvīgi provocējot personu uz agresiju. Nereti, atrodot pratināmās personas vāju pusi un izmantojot to pretēji tai, pratināmā persona var sniegt pietiekami vērtīgu un patiesu informāciju, neapzinoties šo darbību nelabvēlīgās sekas. Konflikta situācijās, par svarīgu un pēc savas būtības parastu taktisko paņēmienu, tiek izmantota regulārs

liecību atstāstījums un pārbaude pratināšanas laikā.⁴² Personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību visos minētajos prakses piemēros tika pratinātas pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē. Visos minētajos prakses piemēros, procesa virzītāji regulāri pārjautā par pratināmās personas liecībām, precizē detaļas, tādējādi liek pratināmai personai atbildēt uz jautājumiem un piedalīties pratināšanā, neatkarīgi no tā, vai pratināmā persona to vēlas vai nē.

Saņemtās liecības atkārtošana un pārprasīšana var pasargāt procesa virzītāju no absolūti nepatiesas un neticamas informācijas saņemšanas, kā arī ietaupīt laiku.

Pratināmā persona, novērojot, ka procesa virzītājs neizraisa interesi attiecībā pret saņemto informāciju un melanholiski to uztverot, var uzsākt neloģisku un neticamu liecību sniegšanu.

Irvings Hilgendorfs (Irving Hilgendorf), kas pētīja pratināšanas psiholoģijas jautājumus, savā 1980.gada darbā «Psiholoģiska pieeja policijas pratināšanā» (Police Interrogation - The Psychological Approach) ir devis pratināšanas raksturojumu, rakturojot aizdomās turētās personas pratināšanu kā manipulācijas procesu, ietekmējot aizdomās turēto personu savos lēmumos un darbībās pratināšanas laikā.⁴³ Savā darbā Irvings ir pētījis, kā ārējie apstākļi un apkārtējās situācijas faktori ietekmē izmeklētāja lēmuma pieņemšanu un prasmju izmantošanu pratinot aizdomās turēto personu.⁴⁴ Irvinga dotajam raksturojam var piekrist, jo ārējie faktori un apstākļi būtiski ietekmē pratināšanas gaitu un to norisi, tāpat tas ietekmē ne tikai izmeklētāju, bet arī pratināmo personu. Tāpēc, var apgalvot, ka apkārtējā vide, kurā procesa virzītājs izvēlas veikt personas pratināšanu, var būt kā viens no taktiskajiem paņēmieniem, kas ietekmē pratināmo personu.

Ja pievērsties Amerikas Savienoto Valstu pratināšanas praksei, tad populārs paņēmiens ir poligrāfa izmantošana pratināšanas laikā. Salīdzinot taktisko paņēmieni klāstu, novērot pratināmās personas uzvedības un ķermeņa valodas (žestikulācija, acu zīlītes reakcijas, balss tembrs u.c.) izmaiņas pratināšanas laikā un poligrāfa izmantošanu, tad policijas darbinieki vairāk dod priekšroku otrajam.⁴⁵

---

⁴² Общие тактические приемы допроса. Pieejams: <http://bibliotekar.ru/criminalistika-1/189.htm> [aplūkots 2014.gada 01.maijā]

⁴³ Р. Блэкборн. Психология криминального поведения. Питер, 2004, с.375

⁴⁴ Publications. Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=91896> [aplūkots 2015.gada 06.martā]

⁴⁵ Р. Блэкборн. Психология криминального поведения. Питер, 2004, с. 376

Amerikas Savienoto Valstu un Latvijas Republikas tiesību sistēma pieder pie dažādām tiesību sistēmu saimēm, līdz ar to arī kriminālprocess un tā prakse ir atšķirīga. Mūsdienās kriminālistikas zinātnes ietvaros gan Latvijā, gan virknē ārvalstu nozīmīgi attīstās arī vairāki jauni virzieni, kas agrāk Latvijā tika saukti par netradicionāliem, tajā skaitā metodiskais pamats tādai jauna veid ekspertizpētei kāda ir poligrāfa pārbaude. Pētījumi poligrāfa lietošanas jomā dod iespēju tiesībsargājošām iestādēm likumā noteikto uzdevumu izpildei vajadzības gadījumā veikt personas patiesīgumu diagnosticēšanu.⁴⁶ Latvijas Republikas Augstākajā tiesā poligrāfa rezultāti tiek izmantoti kā pierādījums. Turklāt Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta apelācijas instance pati ir noteikusi jau divpadsmit poligrāfa ekspertīzes kriminālprocesā.⁴⁷

Latvijā, poligrāfa izmantošana pieder pie ekspertīzes noteikšanas un ir cita izmeklēšanas darbība kriminālprocesa izpratnē. Taču, autoresprāt, poligrāfa izmantošana pratināšanas laikā ir iespējama un varētu tikt izmantota, ja pratināmā persona piekrīt poligrāfa izmantošanai, jāpastāv brīvprātības principam, izmantojot poligrāfu. KPL nosaka, ka veicot noteiktu izmeklēšanas darbību var tikt izmantoti tehniskie līdzekļi, tādi kā skaņas ieraksts, video filmēšana. Poligrāfs kā tehniskais līdzeklis arī varētu būt izmantots pratināšanas laikā.

Poligrāfs kā mehāniskā ierīce, nevar sniegt neapstrīdamu un absolūtu garantiju, ka konkrēta persona sniedz nepatiesas ziņas. Kā zināms, poligrāfs reaģē uz pratināmās personas ķermeņa procesu izmaiņām liecību sniegšanas momentā (pulss, sviedru izdalīšanās, asins spiediena izmaiņas). Tāpēc, ķermeņa procesu izmaiņas ne vienmēr var nozīmēt, ka pratināmā persona sniedz nepatiesas ziņas. Veicot visu savāktu pierādījumu kopumu un novērtējot tos, poligrāfa izmantošanas rezultātā saņemtā informācija var ietekmēt visu pierādījumu kopumu un palīdzēt noteikt pratināmās personas sniegto liecību patiesumu un vērtīgumu. Autore uzskata, ka poligrāfa izmantošana būtu vēlama smagu un sevišķi smagu noziegumu konstatēšanas gadījumos, kad ir iesaistītas vairākas personas, ir vairāki cietušie, ir nepilngadīgais (-gie), pastāv noziedzīgi nodarījumi pret dzimumneaizskaramību un persons dzīvību. Tādos gadījumos, neskatoties uz to, ka poligrāfa izmantošana ir dārga procedūra, tas varētu būt efektīvs līdzeklis

---

⁴⁶ U.Miķelsons. Poligrāfa pārbaudes tiesību aizsradzībss iestāžu darbā. Rīga, 2007, 5.lpp

⁴⁷ U.Miķelsons. Poligrāfa pārbaudes tiesību aizsradzībss iestāžu darbā. Rīga, 2007, 5.lpp

pratināšanas gaitas uzlabošanai un palielinātu pirmstiesas izmeklēšanas darbību rezultativitāti. Kriminālprocesa likuma 147.pantu varētu papildināt ar norādi par procesa virzītāja pieņemto rakstveida lēmumu izmantot poligrāfu pratināšanas laikā, ja pratināmā persona tam piekrīt.

Aizdomās turētā vai apsūdzētā persona ieņem svarīgu statusu kriminālprocesā un KPL sniegtās tiesības ļauj tai sniegt nepatiesu informāciju pratināšanas laikā, neuzliekot par to nekādu atbildību, kā tas, piemēram, ir ar liecinieku. Dotā tiesība apgrūtina procesa virzītāja darbu pratināšanā, jo tiek pieņemts, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā persona melos. Lai izvairītos no nepatiesas informācijas saņemšanas pratināšanas laikā un laikietilpīga nepatiesu liecību pārbaudes procesa, procesa virzītājam tiek uzlikts pienākums izmantot viltību, esošos neapgāžamus un patiesus pierādījumus, kā arī māku psiholoģiski pakļaut pratināmo personu savām vēlmēm un interesēm.

Personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanā tiek izmantoti taktiskie paņēmieni, kas palīdz procesa virzītājam ietekmēt pratināmo personu, psiholoģiski nostādīt vajākās personas statusā. Konkrētie piemēri atspoguļo situācijas, kad gan konflikta, gan bezkonflikta dialoga formās procesa virzītājs uzspiež uz pratināmo personu, iebiedē to par notikuma gaitu un faktu zināšanu, manipulē ar pratināmās personas liecībām un emocionālo stāvokli pratināšanas laikā, kā arī pārbauda visas esošās liecības, pratinot citas personas. Procesā virzītāja uzdevums ir parādīt pratināmai personai savu spēju ietekmēt pratināmo personu, pārliecināt un iespējams manipulēt ar personas uzvedību, liecībām un arī attieksmi pret notikušo. Jāpiebilst, ka vieta, ko izvēlas izmeklētājs pratināšanas veikšanai arī ir cieši saistīta ar pratināšanas gaitu. Arī teorijā tiek atzīts, ka pratināšanas vieta ir svarīgs elements pratināšanas norisē. Tas emocionāli nostāda pratināmo personu, ka viņš atrodas ne sev komfortablā vietā, kur var justies, bet gan otrādāk, rada pratināmai personai nopietnu attieksmi. Savukārt, ja pratināšana notiek pratināmai personai izvēlētajā vai piemērotajā vietā, pratināmā persona atrodas stiprākā pozīcijā. Tāpēc, svarīgi, lai pratināšana notiek procesa virzītāja izvēlētajā vietā jeb pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē vai prokuratūrā.

Neskatoties uz procesa virzītāju spēju noteikt pratināšanas gaitu un rezultātu, pastāv situācijas, kad pratināšana rezultāts ir tieši atkarīgs no pratināmās personas, un tieši, no tās attieksmes pret izdarīto noziedzīgu nodarījumu, emocijām vai to neesamību un personas raksturu un emocionālo noturību. Tieši emocionālā

noturība un spēja abstrahēties no notikušā ietekmē pratināšanas gaitu un izmeklētāja nespēju panākt vēlamo rezultātu. No augstākminētā izriet, ka pastāv situācijas, kad procesa virzītājs izmantojot visu savu pieredzi personu pratināšanā un taktiskos paņēmienus nespēj saņemt no pratināmās personas to informāciju, ko vēlas. Tieši tāpēc pratināmo personu raksturs ir viens no pamat faktoriem, kas ietekmē pratināšanas gaitu.

3. TAKTISKIE PAŅĒMIENI UN TO PROBLEMĀTIKA CIETUŠĀ UN LIECINIEKA PRATINĀŠANĀ

Bez personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanu, KPL izdala tādu personu pratināšanas īpatnības kā cietušā, liecinieka, nepilngadīgā, eksperta pratināšanu. Katras personu grupas pratināšanas metodika un taktika atšķiras, jo atšķiras personas statuss konkrētajā krimināllietā un līdz ar to, ir nepieciešama atšķirīga pieeja. KPL 98.panta otrā daļa nosaka, ka pratināšanā cietušajam ir tādas pašas tiesības un pienākumi kā lieciniekam. Tāpēc, cietušā un liecinieka pratināšana un taktisko paņēmienu izmantošana tiks skatīta vienas nodaļas ietvaros.

Saskaņā ar KPL 95.pantu, personu atzīst par cietušo, ja viņai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, proti, morāls aizskārums, fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums. Vārda „upuris” sociālā izpratnē ir tāda, ka persona, kurai nav nodarīts kaitējums, nav uzskatāma par upuri. Tikai saprātīgai, ar jūtām, emocijām apveltīta būtne spējīga uztvert nodarīto, iespējamo kaitējumu, novērtēt to saskaņā ar savu uzvedību. Līdz ar to par upuri jāuzskata cilvēks, kam nodarīts fizisks, morāls vai materiāls kaitējums no citu personu darbībām, personiskās rīcības, notikumiem vai nelaiemes gadījumiem.⁴⁸

Savukārt, liecinieks KPL izpratnē ir persona, kura likumā noteiktajā kārtībā uzaicināta sniegt ziņas (liecināt) par kriminālprocesā pierādāmajiem apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem un palīgfaktiem. Cietušajam tāpat kā lieciniekam pamatojoties uz KPL 111.panta pirmo daļu un KPL 151.pantu ir jāsniedz tikai patiesas ziņas par notikušo noziedzīgu nodarījumu un jebkurām citām ziņām, kurām ir vai var būt nozīme konkrētajā kriminālprocesā. Cietušajam tāpat kā lieciniekam ir noteikta kriminālatbildība par nepatiesu ziņu sniegšanu. Atbildība par nepatiesu ziņu sniegšanu cietušajam ir noteikta ar tādu pašu mērķi, kā lieciniekam, proti, novērst iespēju traucēt izmeklēšanas gaitu un atrast reālo notikušā gaitu, iemeslus un faktus.

Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 100.panta par cietušo bija atzīstama fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts morāls, fizisks

---

⁴⁸ J.Zīle. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. Latvijas Vēstnesis, 2002,10.lpp

vai mantisks kaitējums. Tāpat šā likuma 100.panta trešā daļa paredzēja, ka pilsonim, kas atzīts par cietušo noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības dot liecības lietā. Cietušajam un viņa pārstāvim ir tiesības: iesniegt pierādījumus; pieteikt lūgumus; iepazīties ar visiem lietas materiāliem no pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanas brīža un izrakstīt no lietas nepieciešamās ziņas vai arī ar tehniskiem līdzekļiem nokopēt nepieciešamos lietas materiālus. Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 52.panta pirmā daļa noteica, ka liecinieku var nopratināt vienīgi par lietā noskaidrojamiem apstākļiem, arī par apsūdzētā un cietušā personu. Šā likuma 54.pants tāpat kā KPL 151.pants paredzēja kriminālatbildību gan lieciniekam, gan arī cietušajam par apzināti nepatiesu liecību sniegšanu vai atteikšanos šo liecību sniegt bez attaisnojoša iemesla. Liecinieks varēja nesniegt liecību, ja tā skara viņu vai viņa ģimenes locekļus.

Pievēršoties cietušā un liecinieka pratināšanas gaitai un kārtībai, jāatzīst, ka cietušais ir ieinteresēts lietas izmeklēšanā, jo personai ir nodarīts kaitējums-materiāla rakstura vai morālais, un līdz ar to, pastāv cietušā vēlme saņemt kompensāciju un/vai gandarījumu par cietušā zaudējumiem. Salīdzinot liecinieka dalību ar cietušā dalību izmeklēšanā ir saskatāma atšķirība. Lieciniekam, atšķirībā no cietušā nav nodarīti ne materiāla, ne garīgā rakstura zaudējumi. Liecinieks parasti nav ieinteresētā persona, jo parasti liecinieks ir tā persona, kas redzēja, novēroja vai dzirdēja noziedzīgā nodarījuma gaitu, personas un citus apstākļus. Lieciniekam uzliktais pienākums sniegt tikai patiesas ziņas ir izskaidrojams ar to, ka personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums, to nosaka nevainīguma prezumpcijas jēdziens, kas ietverts KPL 19.pantā. No tā izriet, ka uz liecinieku, cietušo un citām iesaistītām un pratināmām personām gulstas pienākums sekmēt kriminālprocesa gaitu un ņemt dalību izmeklēšanā. Lieciniekam zināmie fakti un apstākļi ir viens no būtiskajiem veidiem, kā var, pirmkārt, salīdzināt iegūtās ziņas un liecības no personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, un otrkārt, efektīvizēt pratināšanā izmantotos taktiskos paņēmienus, kā, piemēram, nepatiesu ziņu un melu sākotnēja konstatēšana. Autorespāt, tie ir pamat iemesli, kādēļ lieciniekam draud atbildība par nepatiesu ziņu sniegšanu un ir uzlikts pienākums sniegt tikai patiesas ziņas.

Neskatoties uz liecinieka un cietušā statusa atšķirībām kriminālprocesā, taktiskie paņēmieni pratināšanā ir līdzīgi. KPL 110. un 111.pantā ir noteiktas liecinieka tiesības un pienākumi, proti, sniegt ziņas, kas ir zināmas, atbildēt uz

jautājumiem, izmantot piezīmes un veikt tās liecību sniegšanas laikā.

Liecinieka un cietušā pratināšanu var iedalīt piecos posmos:

1. sagatavošanās pratināšanai;
2. psiholoģiskā kontakta izveidošana ar pratināmo;
3. pratināmā stāsta uzklauššana;
4. jautājumu uzdošana pratināmajam;
5. pratināmā iepazīšana ar viņa liecībām (protokolu) un/vai audio ierakstu.⁴⁹

Ar sagatavošanos pratināšanai ir jāsaprot procesa virzītāja iepazīšanās ar lietas materiāliem, kā arī ar personas personisko informāciju. Pirms uzsākt liecinieka un cietušā pratināšanu, ir nepieciešams sagatavot jautājumus, kuri nav atkarīgi no pratināmās personas liecībām, kā arī noteikt cik ātri ir nepieciešams veikt pratināšanu, cik svarīgi ir nopratināt cietušo personu uzreiz pēc notikušā. Procesa virzītājs izvērtē noziedzīgā nodarījuma smagumu, cik tas var ietekmēt cietušās personas psiholoģisko stāvokli, piemēram, ja cietušā persona ir zaudējusi tuvu cilvēku, tā nespēs uzreiz pilnīgi sniegt faktus par notikušo. Ja cietušais ir redzējis noziedzīga nodarījuma izdarītāju un var sniegt kādas identificējošas pazīmes par personu (-ām), pratināšanu ir nepieciešams veikt ātrākā laika posmā.

Cietušās personas pratināšanā, autore ir saskatījusi problemātiku laikā, kad cietušais tiek nopratināts, proti, kad ir jāveic cietušās personas pratināšana. Autore ir izvirzījusi domu, ka šo lēmumu procesa virzītājam ir jāpieņem vadoties no notikušā noziedzīga nodarījuma smaguma un ietekmi uz cietušo personu. Pareiza lēmuma pieņemšana var palīdzēt veikt pilnvērtīgu pratināšanu un saņemt no cietušās personas nepieciešamo informāciju.

Piemēram, 2015.gada 16.februārī tika uzsākts kriminālprocess, krimināllietas Nr. 1129___15⁵⁰ pēc Krimināllikuma 185.panta pirmās daļas par dzīvojamās mājas sadedzināšanu. Procesa virzītājs kopā ar ekspertu tika izsaukti uz noziedzīga nodarījuma vietu tā konstatēšanas brīdī. Atbraucot uz notikuma vietu izmeklētājs S.M., sazinājās ar liecinieku, kas bija viens no tiem, kas novēroja notikušo. Liecinieks izstāstīja par visu novēroto un norādīja, ka notikuma vietā arī atrodas

---

⁴⁹ Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams:

<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

⁵⁰ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290055415 (nav publicēts)

cietušais. Cietusī M.K. neatradās, kad notika dzīvojas mājas sadedzināšana, bet konstatēja doto faktu tikai, kad bija atgriezies. Novērojot cietušās personas M.K. reakciju uz notikušo, izmeklētājs pieņēma lēmumu neveikt pratināšanu uzreiz, bet gan tikai aprunājās ar cietušo un izskaidroja nepieciešamību veikt pratināšanu pēc iespējas ātrākā laikā. Dialoga laikā izmeklētājs izteica nožēlu par notikušo un mēģināja nomierināt cietušo M.K. Cietušās personas M.K. stāvokli raksturoja emocionāls sasprindzinājums un emocionāls pārdzīvojums, uzvedības haotiskums. Cietusī persona M.K. nespēja savaldīt emocijas, atradās emocionāli uzbudinātā stāvoklī. Novērojot cietušās M.K. reakciju un uzvedību, izmeklētājs pieņēma lēmumu pratināt cietušo M.K. nākamajā dienā, jo pratinot cietušo M.K. notikuma vietā un notikuma brīdī, izmeklētājs nesaņemtā nepieciešamo informāciju un faktus, ko cietusī M.K. varētu sniegt. Cietušajai M.K. ir nepieciešams laika periods, lai viņa spētu nomierināties, aptvert notikušo un apzināties notikušā sekas. Dotā noziedzīga nodarījuma smagumu izmeklētājs novērtēja kā būtisku, lai persona nespētu pilnvērtīgi piedalīties pratināšanā notikuma dienā. Izmeklētājs apsvēra cietušās personas M.K. emocionālo stāvokli, iespējamo materiālā rakstura zaudējumus, ko cietusī personas M.K. varētu ciest un pieņēma lēmumu sniegt iespēju cietušajai personai M.K. piedalīties pratināšanā nākamajā dienā. Cietušā emocionālais stāvoklis ir atkarīgs no noziedzīga nodarījuma un tā smaguma, kura rezultātā personu kļūst par cietušo personu, kā arī personas rakstura īpašībām un spēju savaldīt savas emocijas.

Tāpēc, procesa virzītājam ir jāizvērtē visi apstākļi un jāpieņem lēmums par cietušā pratināšanu, lai, pirmkārt, saņemtu pēc iespējas precīzāku informāciju no personas, un otrkārt, lai procesa virzītājam nenāktos atkārtoti un vairākas reizes izsaukt personas uz pratināšanu. Pie liecinieka pratināšanas procesa virzītājam ir jānoskaidro par personas ieinteresētību konkrētajā lietā, proti, vai liecinieks ir noziedzīgā nodarījuma izdarītāja radnieks, vai liecinieks ir kādā veidā saistīts ar personu (-ām), kas izdarījušas noziedzīgu nodarījumu, kāda iemesla dēļ atradās notikuma vietā u.c. Šo faktu noskaidrošana var rast saprašānu vai liecinieks ir ieinteresēts konkrētajā lietā vai nē.

Pirms pratināšanas procesa virzītājs nevar izvēlēties pratināšanas taktiku, jo pirms dialoga veidošanās, nav iespējams noteikt, kādā veidā procesa virzītājam nāksies pratināt. Līdz ko, pratināšana tiek uzsākta un procesa virzītājs ir izpildījis KPL 147.panta otrās daļā noteikto kārtību, un ir izskaidrojis personai viņas tiesības

un pienākumus pratināšanas laikā, procesa virzītājam veidojas noteikt priekšstats par pratināmo personu. Ne vienmēr, šo pareizo un objektīvo priekšstatu ir iespējams izveidot uzreiz pie pratināšanas uzsākšanas. Pratināmās personas motīvi var būt dažādi, jāatkārtojas, ka liecinieks parasti nav ieinteresēts izmeklēšanā, bet var gadīties, ka lieciniekam ir savi personīgie motīvi sniegt nepatiesas ziņas, slēpt patieso informāciju. Procesā virzītāja uzdevums ir rast psiholoģisko kontaktu ar personu, proti, rast uzticību un pārlicinātību sniegt visus faktus par notikušo. Radot psiholoģisku kontaktu, persona iekšēji nostādā sevi pozīcijā teikt patieso notikuma gaitu un nebaidīties atcerēties konkrētus faktus ne pēc to secības.⁵¹

Pastāv situācijas, kad liecinieka ieinteresētība procesa virzītājam ir acīmredzama un bezkonflikta dialoga forma nesekmēs pratināšanas norisi. Lai sasniegto vēlamu rezultātu procesa virzītājs maina bezkonflikta dialoga formu uz konflikta un izmanto tādas taktiskos paņēmienus kā brīdināšana un iebiedēšana.

Piemēram, 2014.gada 20.novembrī tika uzsākts kriminālprocess, krimināllietas Nr. 1129____14 pēc Krimināllikuma 125.panta pirmās daļas. 2015.gada 18.februārī izmeklētājs G.K. ir uzaicinājis liecinieku J.V. uz atkārtotu pratināšanu, lai precizētu liecinieka liecības. Izmeklētājs ir noskaņojis liecinieku uz bezkonflikta dialoga formu un paskaidrojis nepieciešamību viņu atkārtoti nopratināt. Uzsākot pratināšanu, izmeklētājs uzdod jautājumus lieciniekam par 2014.gada 19.novembra notikumiem. Noziedzīga nodarījuma brīdī liecinieks J.V. atradās notikuma vietā un personīgi pazīst gan cietušo A.N. personu, gan aizdomās turēto O.C. Izmeklētājs mēģina panākt liecinieka J.V. vēlmi patstāvīgi izstāstīt par notikušo, iepriekš brīdinot, ka lieciniekam ir personīgi jāsniedz liecības. Novērojot liecinieka J.V. nevēlēšanos patstāvīgi sniegt liecības, brīdina par dialoga taktikas maiņu uz agresīvāku pieeju liecinieka pratināšanai. Dotais brīdinājums un attiecīgais izmeklētāja tonis, iebiedē liecinieku J.V., kā rezultātā liecinieks J.V. sāk sniegt liecības un stāstīt par visiem zināmiem faktiem. Pratināšanas laikā bija iespēja novērot liecinieka J.V. ieinteresētību konkrētajā kriminālprocesā un tā izmeklēšanā. Liecinieks izvairās no acu kontakta ar izmeklētāju. ir redzama nervozitāte pratināšanas laikā, trūkst precīzu detaļu un faktu konstatēšanas.

---

⁵¹ Interviewing Victims. Pieejams: <http://yourpolicewrite.com/how-to-write-a-report/interviewing-victims/> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

Liecinieks neiedziļinās liecību sniegšanā un pausto ziņu precizitātē. No tā secināms, ka liecinieks tāpat kā aizdomās turētā O.C. zin īstos notikuma cēloņus un motīvus un vēlas šo patieso informāciju slēpt. Izmeklētājs uzdod precizējošos jautājumus ar mērķi panākt no liecinieka J.V. precīzas informācijas sniegšanu, to fakti atklāšanu, ko patstāvīgi nav darījis. Pratināšanas laikā bija iespējams novērot, kad izmeklētājs novēro liecinieka J.V. uzvedību, attieksmi un patieso notikuma gaitas slēpšanu, bet izvēlas taktiku slēpt šo informētību, ļaujot lieciniekam J.V. stāstīt savu notikuma versiju. Izmeklētājs pārļasa iepriekšējās pratināšanas laikā sniegtās liecības un pārjautā, par to, vai liecībās nekas nav mainījies un vai liecinieks J.V. nevēlas mainīt kādu informāciju vai to papildināt. Liecinieks J.V. neizrāda interesi veikt izmaiņas savās liecībās, atbild uz jautājumiem neprecīzi.

Izmeklētājs izmantojot, konflikta dialoga formas taktisko paņēmieni kā pēkšņums uz atklāti uzdod jautājumu par to, vai liecinieks J.V. un aizdomās turētā O.C. ir safabricējuši savas liecības un patiesie motīvi, kādēļ aizdomās turētā O.C. ir nodarījusi cietušajam A.N. smagus miesas bojājumus, ir citi. Pēkšņuma momenta izmantošana pratināšanas laikā ir efektīvs līdzeklis kā likt personu parādīt savu emocionālo saspringumu un likt sajukt safabricētām liecībām. Tieši pratināmās personas reakcija uz tādu taktisko paņēmieni atspoguļo to fakti, vai pratināmās personas sniedz patieso informāciju vai nē. Liecinieka J.V. uzvedībā bija saredzamas izmaiņas, lielāka nervozitāte, balss sarukums, īslaicīgu nespēju runāt. Novērojot tādu reakciju, izmeklētājs sniedz lieciniekam J.V. pēdējo iespēju pārdomāt par savām liecībām un paskaidro, ka liecinieks J.V. tiks atkārtoti aicināts uz pratināšanu. Pratināšanas beigās, izmeklētājs brīdina par iespējamo kriminālatbildību par nepatiesu liecību sniegšanu.

No bez konflikta dialoga formas, izmeklētājs nemanāmi ir pamainījis pratināšanas taktiku un izmantojis konflikta dialoga formas taktisko paņēmieni kā pēkšņums, kas, bez šaubām, ir efektīvs taktiskais paņēmieni liecinieka pratināšanā, lai varētu izprast vai liecinieks ir ieinteresēts konkrētajā kriminālprocesā un pirmstiesas izmeklēšanā vai nē.

Procesa virzītājam pirmām kārtam ir jādod iespēja izstāstīt personai savu versiju par notikušo. Svarīgi ir nesteidzināt personu un dod laiku izklāstīt visu zināmo informāciju pēc iespējas konkrētāt un precīzāk un tādā secībā kā pratināmā persona to pati izvēlas. Svarīgi ir nepārtraukt pratināmo personu. Tikai pēc noklausīšanās, procesa virzītājs var uzdot uzvedinoša rakstura jautājumus, lai

precizētu saņemtās liecības, konkrētus notikuma momentus, jaunus faktus un palīdzētu atcerēties to, ko persona ir aizmirsusi. Pēc noklausīšanās un jautājumu uzdošanas, procesa virzītājam rodas noteikta notikuma gaita un secība.⁵² Pratinot liecinieku, procesa virzītājam ir nepieciešams saņemt tādu informāciju, kuru procesa virzītājs spēs vēlāk pārbaudīt ar paša liecinieka liecībām. Piemēram, tā ir tāda informācija, kura ir zināma tikai lieciniekam, lietisko pierādījumu atrašanās vieta vai kādi apstākļi, kas var norādīt uz kādu konkrētu personu.

Pievēršoties taktisko paņēmieni klāstam un to izmantošanai liecinieka un cietušā pratināšanā, procesa virzītājam ir jāievieš uzticība pratināmai personai. Ka piemēru var minēt, kad procesa virzītājs izsaka pateicību par piekrišanu sniegt liecību vai izsaka līdzjūtību cietušajai personai par notikušo, kā tas tika minēts prakses piemērā par dzīvojamās mājas sadegšanu. Izmeklētāja izteica nožēlu par notikušo un centās nomierināt cietušo M.K., kas atradās šoka un emocionāli nestabilā stāvoklī. Minētie piemēri sniedz pratināmai personai sajūtu, ka personu saprot un jūt līdzī. Pastāvot personu starpā noteiktai sapratnei un atbalstam, liecinieks un cietušais sniegs informāciju daudz atklātāk, pilnīgāk un drošāk, salīdzinot, ja procesa virzītājs nerada šo psiholoģisko saikni ar pratināmo personu.⁵³

Pie cietušās personas pratināšanas, procesa virzītājam ir jāuzdod jautājumus daudz saudzējošākā veidā nekā, piemēram, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Cietusī persona iespējams neizprot notikušo līdz galam un nespēj aprasktīt notikušo. Nju-Džersijas policijas apmācības materiālos par pratināšanas tehnikām, pratinot personu, kas cietusi no vardarbības ģimenē, ir noteikts, ka pratinot cietušo personu ar paaugstināta toni vai ar nosodīšanu, ka cietusī persona ir iespējams pati vainīga notikušajā var rast pilnīgi pretēju efektu un citusī persona vai nu nespēs sniegt liecības vai sāks apzināti izdomāt notikuma gaitu un faktus. Tāpat ir noteikts, ka pratinot cietušo personu policijas darbiniekam ir jānoskaidro cietušās

---

⁵² Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams:

<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

⁵³ Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams:

<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

personas stāvokli, proti, vai tā spēj apzināties notikušo, vai tā vēlas sniegt liecības tagad vai vēlāk u.tml.⁵⁴

Pratīnot liecinieku un cietušo ir svarīgi uzdot jautājumus, kas uzvedina uz konkrētu informāciju, procesa virzītājam ar asociāciju palīdzību ir iespēja palīdzēt pratināmai personai atcerēties kādu apstākli vai faktu. Caur uzvedinoša rakstura jautājumiem pastāv iespēja rast notikuma ķēdi un atcerēties trūkstošo informāciju. Gan lieciniekam, gan cietušajam var aizmirsties kāds noteikts notikuma moments vai detaļa, kas konkrētajā gadījumā šķiet svarīgs. Tieši asociācijas un asociatīva rakstura jautājumi var palīdzēt nonākt pie trūkstošās informācijas.⁵⁵ Asociāciju paņēmieni izpaužas, piemēram, kad pratināmā personas atceras konkrēto notikumu vai faktu pateicoties emocionālai atmiņai, proti, pratināmais atceras emocijas, novērojot notikušo, to iemeslu, kāpēc atradās notikuma vietā, kādus plānus vēlējās realizēt dienas garumā.⁵⁶ Ne reti, pratinot personu, procesa virzītājam ir jāskaras ar pratināmās personas maldīšanas iespēju, ko procesa virzītājam ir jānoskaidro pie jautājumu uzdošanas. Piemēram, notikušo novēroja divas personas, bet to liecības vairākās vietās atšķiras, par pamatu tam ir nevis kāda liecinieka nepatiesu ziņu sniegšana, bet tas fakts, ka vienam no lieciniekiem ir tālredzība un notikušo viņš novēroja bez brillēm. Tādu un līdzīgu detaļu un subjektīvu jautājumu noskaidrošana būtiski var ietekmēt procesa virzītāja pratināšanu ne tikai ar liecinieku un cietušo, bet arī ar jebkuru citu pratināmo.

Pratīnot liecinieku un cietušo, procesa virzītājam ir svarīgi dod iespēju izmantot asociācijas arī laika telpā jeb ieteikt pratināmai personai sniegt ziņas par notikušo pēc to loģiskās notikuma secības, nevis pēc konkrētiem momentiem. Ja sniegtajās liecības trūkst noteiktu momentu, palīdzēt atcerēties var ne tikai ar asociāciju palīdzību, bet arī ar attēlu, shēmu palīdzību, kā arī liecinieks vai cietušais var atcerēties noteiktu faktu pēc pratināšanas. Tātad, liecinieks vai cietušais pēc noteikta laika perioda, atceroties noteiktu faktu, uzreiz paziņo par to procesa virzītājam. Tāpat, kā asociācijas laika telpā, procesa virzītājs var izmantot

---

⁵⁴ Interviewing Techniques in Domestic Violence Cases. Pieejams: <http://www.nj.gov/oag/dcj/njpdresources/dom-violence/module-four-student.pdf> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

⁵⁵ Общие тактические приемы допроса. Pieejams: <http://bibliotekar.ru/criminalistika-1/189.htm> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī]

⁵⁶ Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams:

<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 03.janvārī.]

asociācijas notikuma telpā, piemēram, uzrādot kādu priekšmetu vai attēlu no notikuma vietas, shematiskus zīmējumus, piemēram, transportlīdzekļu ceļu satiksmes negadījumos, kā arī notikuma vietas maketus u.tml. Bez šaubām, vizuāla rakstura materiāli stimulē personas atmiņu un palīdz atsaukt atmiņā noteiktus faktus vai notikuma gaitu. Asociāciju metode ir nepieciešama, ja liecinieks vai cietušais atceras kādu noteiktu faktu vai notikuma gaitu, personu, priekšmetu utt.⁵⁷

Piemēram, 2015.gada 16.februārī Valsts policijas iecirknī ieradās aizdomās turētais A.G. par telefona zādzību no cietušā K.I. Noziedzīgs nodarījums tika kvalificēts pēc KL 180.panta, krimināllietas Nr.11290050914. 2015.gada 17.februārī tika nopratināts liecinieks K.K., kas pēc izmeklētāja I.Ž. lēmuma tika pratināts savā darba vietā, tur, kur novēroja, A.G. nozagtā telefona nodošanu lombardā. Liecinieka pratināšana viņam ierastajā vietā, autorespāt, sekmē pratināšanas norisi un pāatrina pratināšanas un izmeklēšanas procedūru. K.K. aktīvi piedalījās liecībās, bet sakarā ar to, ka dotais noziedzīgs nodarījums ir noticis 2014.gada jūlija mēnesī, nespēja atcerēties visus nepieciešamos faktus par nodoto telefonu, par personu, kas šo telefonu bija nodevusi. Izmeklētājs palīdzēja lieciniekam K.K. liecību sniegšanā, uzrādot telefona fotoattēlus un tos priekšmetus, kas pēc cietušā liecībām, aizdomais turētais A.G. bija nozadzis kopā ar telefonu, tas ir, telefona maciņu, sim karti un atmiņas karti. Uzrādot nozagto mantu fotoattēlus, liecinieks K.K. spēja atcerēties vairākus faktus un detaļas, kas izmeklētājam bija nepieciešami. Izmeklētāja izteica pateicību par liecinieka sadarbošanos un operativitāti pratināšanas gaitā.

Ja procesa virzītājs konstatē, ka liecinieks var sniegt nepatiesu informāciju vai novēro noteiktas pretrunas saņemtajās liecībās, procesa virzītāja uzdevums ir rast lieciniekā pārlicību mainīt savas liecības. Atkārtota brīdināšana par atbildību par nepatiesu liecību sniegšanu ir viena no iespējām, kas liks mainīt lieciniekā savu nostāju un mainīt noteiktus faktus savās liecībās. Situācijās, kad liecinieks var sniegt nepatiesas ziņas, ir noderīgi tādi taktiskie paņēmieni, kas tiek izmantoti pie personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, pratināšanas, piemēram, melu konstatēšana pēc pratināmās personas liecību sniegšanas, noteiktu pierādījumu uzrādīšana, kad persona ir sniegusi savas liecības, melu atmakošana un tie

---

⁵⁷ Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams:

<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 03.janvārī.]

taktiskie paņēmieni, kas ir izmantojami pie konflikta situācijas pratināšanas. Liecinieka un cietušā pratināšana KPL ietvaros tiek apvienota kopā, piešķirot cietušajam tādas pašas tiesības un pienākumus kā lieciniekam.

Procesa virzītājam pirms uzsākt cietušā pratināšanu ir jāizvērtē cietušā ieinteresētība izmeklēšanā un noziedzīga nodarījuma smagums un jāpieņem lēmums, vai cietušais ir jānopratina nekavējoties pēc noziedzīga nodarījuma, vai vēlāk, jānovērtē cietušā psiholoģiskais stāvoklis un gatavību sniegt liecību. Pieņemot lēmumu, pratināt cietušo uzreiz pēc noziedzīga nodarījuma, ir iespēja sastapties ar situāciju, kad cietušais neapzinās notikušo līdz galam, līdz ar to nespēs pilnvērtīgi aprakstīt notikušo un izstāstīt visas nepieciešamās detaļas. Gadījumos, kad cietušā liecības ir nepieciešamas uzreiz, procesa virzītājs var uzklaut cietušā liecības aptaujas formā KPL 155.panta izpratnē. Respektīvi, uzaicināt cietušo uz pratināšanu un fiksēt visas sniegtās liecības protokolā arī vēlākā laika posmā, kad cietušais būs spējīgs objektīvi novērtēt notikušo.

Lieciniekam kā pratināšanas subjektam ir pienākums sniegt ziņas par redzēto un dzirdēto notikuma vietā un laikā, KPL lieciniekam, tāpat kā cietušajam uzliet par pienākumu sniegt tikai patiesas ziņas, jo pretējā gadījumā abiem draud atbildība par nepatiesu ziņu sniegšanu. Dotais aizliegums sniegt nepatiesas ziņas ir attiecināms uz abiem kriminālprocesā iesaistītām personām vienādā apjomā, neatkarīgi no tā, cik lielā mērā personas ir iesaistītas izmeklēšanā un tās gaitā. Liecinieks parasti nav ieinteresēts izmeklēšanā, tomēr, lieciniekam var būt citi motīvi sniegt nepatiesu informāciju un maldināt procesa virzītāju. Procesa virzītāja uzdevums ir noteikt, kāds ir liecinieks motīvs un kāda ir nostāja pratināšanā.

Pratināšanas gaitā procesa virzītājs var sastapties ar situāciju, kad liecinieks un cietušais nevar pieminēt noteiktus faktus, detaļas un apstākļus. Kā viens no populārākiem paņēmieniem kādu faktu vai detaļu atsaukšanu atmiņā tiek atzīts asociāciju paņēmieni. Asociatīvi jautājumi par konkrētām lietām, piemēram, notikuma dienu, vietu un personas iemeslu atrašanos noteiktā vietā var palīdzēt lieciniekam un cietušajam atcerēties aizmirstos momentus. Savukārt, emocionālā atmiņa, asociācijas laika telpā un notikuma telpā, palīdzēs atgriezt personu notikuma dienā un vietā un saņemt daudz pilnvērtīgāku informāciju par detaļām. Tāpat, vizuālu materiālu uzrādīšana lieciniekam un cietušajam var dot procesa virzītājam nepieciešamo rezultātu un saņemt konkrētu interesējošu informāciju.

Liecinieka un cietušās personas pratināšana parasti atšķiras no personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību pratināšanu. Liecinieka un cietušās personas pratināšanā parasti tiek izmantota bezkonflikta dialoga forma. Kā tika minēts iepriekš, cietušais ir ieinteresēts konkrētajā kriminālprocesā. Cietušās personas loma konkrētajā kriminālprocesā ir vēlme uzsākt kriminālprocesu (kad tas tiek uzsākts pēc cietušās personas iesnieguma) un vēlme saņemt noteikta veida atlīdzību, vai nu materiālās atlīdzības veidā, vai nu gandarījumu par morālo kaitējumu. Savukārt, liecinieka loma kriminālprocesā ir ar KPL uzlikto pienākumu pildīšanu sniegt visas patiesas ziņas, kas lieciniekam ir zināma par konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Parasti liecinieks nav ieinteresēts pratināšanas iznākumā vai tā gaitā. Bet sniedz zināmo informāciju, bez jebkādas personiskās ieinteresētības vai iekšēju motīvu vadīts. Taču, autoresprāt, pastāv iespēja, kad liecinieks ir ieinteresēts konkrētā kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanā. Lieciniekam pastāv savi motīvi, lai sniegtu nepatiesu informāciju vai mēģināt traucēt izmeklēšanu ar liecību atšķirību pratināmo personu starpā.

Paredzamā kriminālatbildība būtiski atvieglo procesa virzītāja darbu pratināšanas laikā, jo pastāv zināma pārliecības sajūta, ka gan liecinieks, gan cietušais sniegs patieso informāciju. Tāpēc, parasti pratinot liecinieku un cietušo personu tiek izmantoti citi taktiskie paņēmieni, tādi kā palīdzēšana konkrētu faktu atsaukšanu atmiņā, attēlu, shēmu u.c. palīgpriekšmetu izmantošana, loģiskās notikuma ķēdes veidošana u.c.

Taktisko paņēmieni izmantošanā liecinieka un cietušā pratināšanā, ir saskatāmas sekojoša problemātika:

1. procesa virzītājam, izvērtējot noziedzīga nodarījuma smagumu un cietušās personas emocionālo stāvokli, ir jāpieņem lēmums, cik ātri ir nepieciešams nopratināt cietušo pēc noziedzīga nodarījuma notikšanas. Cietušā emocionālais stāvoklis ietekmē pratināšanas norisi, cietušā spēju sniegt liecības un uztvert notikušo. Kriminālprocesa likums nenosaka, cik ātri cietušo būtu jānopratina, kā tas ir noteikts attiecībā uz nepilngadīgo pratināšanu, jo laiks posms, cik ātri cietusī persona spēj objektīvi uztvert notikušo un aprakstīt kādus faktus, katrai personai var būt dažāds. Veikt cietušās personas pratināšanu uzreiz pēc noziedzīga nodarījuma būtu svarīgi, lai pēc iespējas ātrāk atklāt noziedzīgu nodarījumu, toties no otras puses, ja cietušai personai ir nodarīts morālā rakstura kaitējums un viņa nespēj aptvert un uztvert notikušo situāciju, pratināt nav nozīmes, jo

nepieciešamais rezultāts netiks sasniegts. Tādos gadījumos, cietušo personu ir jānopratina vēlāk, kad cietušās personas emocionālais stāvoklis ir stabilizējies un cietusī persona ir pieņēmusi notikušo. Tāpēc, ja procesa virzītājs pieņem lēmumu, ka cietušo personu ir jānopratina pēc iespējas ātrāk, pratināšanas kā izmeklēšanas darbības vietā būtu vēlams veikt aptauju, kas ir noteikta KPL 155.pantā. KPL 155.pants runā par liecinieka aptauju, bet autoresprāt, cietušai personai pastāv iespēj veikt aptauju par notikušo, ja tā vēl nespēj pilnvērtīgi uztvert notikušo un piedalīties pratināšanā.

2. pratinot liecinieku, parasti procesa virzītājsi izvēlas bezkonflikta situācijas modeli un palīdz lieciniekam kādu faktu un detaļu atcerēšanos. Tomēr, pastāv gadījumi, kad liecinieks, neskatoties uz atbildību par nepatiesu liecību sniegšanu un KPL nostiprināto pienākumu sniegt informāciju par zināmiem faktiem un apstākļiem, ir ieinteresēts izmeklēšanā un ir ieinteresēts maldināt procesa virzītāju un sniegt nepatiesu informāciju, tādējādi apgrūtināt izmeklēšanas norisi. Procesā virzītāja uzdevums ir izprast liecinieka mērķus un motīvus pratināšanas laikā un iepazīties ar liecinieka personību, pētot krimināllietas materiālus. Iespējamā liecinieka saikne ar kādu no aizdomās turētām personām var rast pratināšanas taktikas un taktisko paņēmienu izvēli, tādējādi savlaicīgi parādīt lieciniekam, ka patiesā informācija procesa virzītājam ir zināma. Tāpat, atkārtota brīdināšana par atbildību par nepatiesu liecību sniegšanu un tās sekām, var ietekmēt liecinieku tomēr pārdomāt par savu liecību saturu.

4.TAKTISKIE PAŅĒMIENI UN TO PROBLEMĀTIKA NEPILNGADĪGO PERSONU PRATINĀŠANĀ

Kriminālprocesa likumā ir izdalītas nepilngadīgo personu pratināšanas īpatnības. Saskaņā ar Krimināllikuma⁵⁸ 64.pantu, par nepilngadīgo personu tiek uzskatīta fiziska persona, kas līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Gan Krimināllikums, gan KPL nosaka citādu soda un procesa gaitu nekā pilngadīgajai personai, jo nepilngadīgajai personai, pirmām kārtām, tiek piešķirts statuss „bērns” Bērnu tiesību aizsardzības likuma⁵⁹ 3.panta izpratnē, otrkārt, no sabiedrības un valsts viedokļa nepilngadīgā persona nav līdz galam attīstījusies savā fiziskā, garīgā un intelektuālā attīstībā. Tā kā KPL nenodala nepilngadīgā pratināšanas īpatnības atkarībā no viņam piešķirtā statusa, nodaļas ietvaros nepilngadīgā pratināšanas īpatnības un pielietojamie taktiskie paņēmieni tiks apskatīti kopīgi, pēc iespējas pievēršoties kādam konkrētam nepilngadīgā statusam kriminālprocesā.

Pievēršoties KPL regulējumam par nepilngadīgo pratināšanu, KPL 152.pants nosaka vispārējus noteikumus nepilngadīgā pratināšanai. Pirmām kārtām, KPL 152.panta pirmā daļa nosaka, ka pratināšana ir jāveic cik drīz viens iespējams, tātad uzreiz, kad ir zināms, kāds nepilngadīgajam ir statuss- aizdomās turāmais, cietušais, liecinieks u.c., personu ir jānoprātina. Tas būtu izskaidrojams ar to, nepilngadīgais var aizmirst noteiktus faktus un apstākļus, kā arī nepilngadīgajam var rasties psiholoģiska rakstura šoks, pārdzīvojums, kas būtiski ietekmē redzēto un dzirdēto un var ietekmēt liecību saturu un apjomu. Nepilngadīgā pratināšanu veic procesa virzītājs, ja viņam ir speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo. KPL 152.panta otrajā daļā ir noteikts, ka ja izmeklēšanas darbības veicējs nav ieguvis speciālas zināšanas par saskarsmi ar nepilngadīgo kriminālprocesa laikā vai ja izmeklēšanas darbības veicējs to uzskata par nepieciešamu, nepilngadīgo pratināšanu veic pedagoga vai psihologa klātbūtnē. Vienam no nepilngadīgā likumiskajiem pārstāvjiem, pilngadīgam tuviniekam vai uzticības personai ir tiesības piedalīties pratināšanā un ja pret to neiebilst nepilngadīgais. No KPL 152. panta izriet, ka pie nepilngadīgā pratināšanas obligāti ir jāpiedalās

⁵⁸ Krimināllikums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200

⁵⁹ Bērnu tiesību aizsardzības likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 22.jūlijs, nr.199/200

nepilngadīgā likumiskajam vai līgumiskajām pārstāvim, psihologam vai speciāli apmācītam pedagogam un aizstāvim, ja nepilngadīgajam tiek piešķirts personas statuss, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Ja nepilngadīgais nav sasniedzis 14.gadu vecumu, nepilngadīgo personu nebrīdina par atbildību, kas iestājas par nepatiesu liecību sniegšanu, jo saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu Latvijas Republikā kriminālatbildība iestājas tikai tām fiziskām personām, kuras līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai ir sasniegušas četrpadsmit gadu vecumu.

KPL 153.pants nosaka nepilngadīgās personas pratināšanu, ja tai ir piešķirts cietušās personas statuss un psihologs uzskata, ka personas pratināšana var kaitēt nepilngadīgās personas psihei, to veic tikai ar tehnisko līdzekļu vai psihologa starpniecību. Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 152., 160.un 160.1.pantā tika noteikta nepilngadīgā pratināšana, atkarībā no tā kriminālprocesuāla statusa-apsūdzētais, liecinieks vai cietušais. Visos gadījumos, nepilngadīgā pratināšana notika ar speciāli apmācīta speciālista dalību, tas ir, ar psihologa vai pedagoga piedalīšanos. Saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa Kodeksa 160.pantu nepilngadīgā likumiskos pārstāvju pieaicināja tikai, ja tas bija nepieciešams. Tātad norma uzreiz paredzēja procesa virzītājam atkāpi un izvēli, ka nepilngadīgo, kas, piemēram, ir cietušais, varēja nopratināt arī bez likumisko pārstāvju klātbūtnes.

Pirms procesa virzītājs veiks nepilngadīgās personas pratināšanu, ir nepieciešams sagatavoties, pēc būtības sagatavošanās nozīmē tādu pašu pasākumu veikšanu un sagatavošanu, kādus procesa virzītājs veic pirms personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību pratināšanas. Autore vēlas pievērsties tieši nepilngadīgās personas pratināšanas vietas izvēlei un tās nozīmīgumam pratināšanas gaitai.

KPL nav ietverta norāde uz pratināšanas vietu, autoresprāt, tas ir pilnīga procesa virzītāja rīcības brīvība. Krievijas Federācijas Kriminālprocesa Kodeksa 187.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka pratināšana tiek veikta pirmstiesas kriminālprocesa iestādē vai, ja procesa virzītājs uzskata to par nepieciešamu, tad pratināmās personas atrašanās vietā, respektīvi, dzīvesvietas, darba vieta u.tml. Literatūrā krievu valodā pastāv uzskats, ka, ja nepilngadīgā persona nav sasniegusi 14.gadu vecumu (mazgadīgā), tad pratināšana notiek nepilngadīgās personas dzīvesvietā, savukārt, ja nepilngadīgā persona ir sasniegusi 14.gadu vecumu, pratināšana ir jāveic pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē, lai pratināšana notiktu oficiālā atmosfērā un veidā. Taču, tiek minēts arī tāds viedoklis, ka nepilngadīgās personas pratināšana, neatkarīgi no tās vecuma, būtu

jāveic nepilngadīgajam ierastajā vietā (dzīvesvieta, skola)⁶⁰. Praksē nepilngadīgā pratināšana notiek pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē, par pamatu tādai pratināšanas vietai parasti kalpo procesa virzītāja patstāvīgs lēmums. Autoresprāt, nepilngadīgo cietušo un liecinieku pratināšanai būtu jānotiek nepilngadīgas personas ierastajā vietā, jeb dzīvesvietā. Nepilngadīgajai personai pastāv noteikts emocionāls uztraukums pratināšanas laikā, īpaši, ja nepilngadīgā persona ir cietušais, tāpēc savā dzīvesvietā tā var justies drošāk. Šis apstāklis nav pieļaujams, ja nepilngadīgā persona ir cietusi no vardarbības ģimenē, jo tad situācija ir pretēja un pratināšanas iznākums var būt neveiksmīgs. KPL 146.pantā ir aprakstīta aicināšana uz pratināšanu kārtība. Šo normu, autoresprāt, varētu papildināt ar daļu par pratināšanas vietu, respektīvi, ja procesa virzītājs vēlas nopratināt nepilngadīgo personu, viņš, apsverot visus esošos apstākļus, var pieņemt lēmumu veikt pratināšanu arī nepilngadīgās personas dzīvesvietā.

Pratinot nepilngadīgo personu, izmeklēšanas darbības veicējam ir jāuzdod jautājumi atbilstošā nepilngadīgā vecumam un attīstības pakāpei, lai nepilngadīgais varētu pilnvērtīgi sniegt liecības un piedalīties pratināšanā, izmeklēšanas darbības veicējam ir nepieciešama speciāla pieeja, jautājumu forma un pratināšanas taktisko paņēmieni klāsts. Viens no efektīvas nepilngadīgo nopratināšanas priekšnoteikumiem ir runāt ar nepilngadīgo kā ar līdzīgu sava vecuma personu. Toties tas arī ir atkarīgs no nepilngadīgā vecuma un statusa konkrētajā kriminālprocesā. Autoresprāt, ja procesa virzītājs pratinot nepilngadīgo personu, izvēlas dialoga formu un sarunājas kā ar sev līdzīgu, tas iedrošina nepilngadīgo dalīties ar zināmo informāciju.

Piemēram, 2015.gada 16.februārī izmeklētājs T.P. izsauca uz pratināšanu divas 14.gadus nepilngadīgās personas V.T. un D.N., krimināllietas Nr.1129__15⁶¹ pēc Krimināllikuma 253.panta pirmās daļas un 253. pirmā panta 2.daļas. Pratināšana notika pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē. Saskaņā ar KPL 83.panta pirmās daļas 1.punktu uz pratināšanu tika pieaicināts aizstāvis V.P. Nepilngadīgām personām V.T. un D.N. tika piešķirts statuss, personas, pret kurām ir uzsākts kriminālprocess. Izmeklētājs uzsāk pratināšanu vienkārša dialoga formā. Iesākumam, izmeklētājs uzdod jautājumus par

⁶⁰ В.Ю. Дорофеева. Особенности производства допроса несовершеннолетнего потерпевшего. Pieejams: <http://juvenjust.org/index.php?showtopic=968> [aplūkots 2015.gada 09.aprīlī]

⁶¹ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllietā Nr. 11290001815 (nav publicēts)

nepilngadīgo ikdienu un pašsajūtu, ar mērķi iedrošināt nepilngadīgos un mazināt emocionālo uztraukumu pratināšanas laikā.

Iesākot pratināšanu, izmeklētājs paskaidro, ka izsauca nepilngadīgos uz pratināšanu, lai tiktu skaidrībā par notikušo. Paskaidro, ka ir nepieciešams, lai nepilngadīgie izstāsta visu zināmo informāciju un notikumu gaitu. Izmeklētājs uzsāk pratināšanu ar jautājumiem vienkāršotā formā, ar mērķi, uzsākt dialogu un vēlmi nepilngadīgajiem patstāvīgi sniegt liecības. Pratināšanas gaitā, gan izmeklētājs, gan arī aizstāvis palīdz nepilngadīgajiem izskaidrot nepilngadīgo rīcību un to cēloņus, palīdz nepilngadīgajiem paskaidrot, kāpēc ir darījuši konkrētas darbības, vai nolēma to izdarīt patstāvīgi vai kādas citas personas ietekmē.

Nopratinot, sevišķi rūpīgi jāformulē jautājumi, lai tie nekādā gadījumā nebūtu uzvedinoši un nopratināmais no tiem nevarētu pats nojaust nopratinātājam vēlamo atbildi. KPL 153.panta pirmā daļa nosaka, ka ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nerasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs, cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Psihologa starpniecībai ir svarīga loma nepilngadīgās personas pratināšanā. Teorijā pastāv psihologa vai pedagoga uzdevumu saraksts, kas psihologam vai pedagogam ir jāizpilda nepilngadīgo personu pratināšanā, tie ir:

1. noteikt nepilngadīgās personas (aizturētā, aizdomās turētā vai apsūdzētā personas statusā) spēju pilnīgi atvert notikušā noziedzīga nodarījuma raksturu un sabiedrības apdraudējumu;

2. noteikt nepilngadīgās personas individuāli psiholoģiskās īpatnības un to ietekmi uz nepilngadīgās personas uzvedību laika posmā, kad nepilngadīgā persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu;

3. noteikt nepilngadīgās personas (liecinieka vai cietušās personas statusā) spēju pareizi uztvert notikušo un tā apstākļus, kam ir nozīme konkrētajā kriminālprocesā un sniegt par tiem pareizas liecības;

4. noteikt nepilngadīgās personas, kura ir cietusi no seksuāla rakstura vardarbības, spēju uztvert un saprast cēloņus, kādēļ viņi cieta un to faktu, ka ir nepieciešams pretoties.⁶²

Svarīgi ir saglabāt psihologa pastāvīgumu un nemainīgumu pratināšanas laikā, jo situācijās, kad psihologi vai pedagogi mainās, tas var būtiski ietekmēt pratināšanas gaitu un rezultātu. Situācijās, kad nepilngadīgo nepieciešams nopratināt atkārtoti, vēlams būtu, lai pratināšanā piedalītos viens un tas pats psihologs vai pedagogs. Pratināšanas gaitā psihologs vai pedagogs veido konkrētu saikni ar nepilngadīgo, iedrošina sarunai, kā arī psihologs vai pedagogs jau var izprast nepilngadīgā emocionālo stāvokli, uzvedību, raksturu, žestikulāciju u.c. Jauna psihologa vai pedagoga dalība, var nelabvēlīgi ietekmēt pratināšanas gaitu, jo psihologam vai pedagogam būs nepieciešams no jauna izprast nepilngadīgā situāciju un emocionālo stāvokli. Atkārtotas nopratināšanas gadījumos, parasti nepilngadīgajam nav nepieciešams soli pēc soļa atkārtot, ko viņš ir teicis iepriekš, līdz ar to nepieciešams tikai atkārtot konkrētu momentu faktus un detaļas, kas procesa virzītājam šķiet svarīgas. Ar jauna psihologa vai pedagoga dalību, atkārtota pratināšana var ieilgt, jo būs nepieciešams precizēt daudzas citas detaļas, ko psihologs vai pedagogs nezina. Tā iemesla dēļ, psihologa vai pedagoga nemainīgums ir svarīgs priekšnoteikums nepilngadīgās personas pratināšanā.

A.Kozuliņa, R.Kursīte-Nīmante apmācības kursu materiālos „Bērnu tiesību aizsardzība” min, ka ” Krīzes centrā „Dardedze”, psihologi ir pieredzējuši un jau zina, kas izmeklētājam ir nepieciešams, kas atvieglo izmeklēšanas gaitu. Protams, katras profesijas pārstāvis galvenokārt koncentrējas uz sev svarīgiem profesijas aspektiem. Procesā virzītājam ir svarīgi noskaidrot konkrētus faktus ar pēc iespējas precīzākiem datumiem, vārdiem, darbībām utt., kas varētu būt traumējoši bērnam to atcerēties, savukārt psihologi ir ieinteresēti bērnu pasargāt no kārtējās traumas, runā ar viņu saudzīgi un uzmanīgi, pēc iespējas mazāk atgādinot par notikumu. Tādēļ procesā virzītājam un psihologam sadarbojoties ir jāatrod vispiemērotākais,

---

⁶² Курмаева Н.А. Формы использования специальных психологических знаний в уголовном судопроизводстве по делам с участием несовершеннолетних. Библиотека криминалиста. No. 1 (2) 2012, с.130

pēc iespējas mazāk traumējošākais veids kā iegūt krimināllietā svarīgu informāciju no cietušā bērna”.⁶³

Runājot par psihologa vai pedagoga lomu un nozīmi nepilngadīgā pratināšanā, A.N.Bičkovs darbā „Pedagoga līdzdalība nepilngadīgā nopratināšanā” min: „pedagoga līdzdalība izmeklēšanas darbību procesā ir viens no nepilngadīgo personu likumisko tiesību un interešu garantijas papildus līdzekļiem. Pedagoga uzdevums šajā procesā ir palīdzēt izmeklēšanas veicējam nodibināt psiholoģisku kontaktu ar nepilngadīgo cietušo, izstrādāt piemērotu pratināšanas taktiku, formulējot jautājumus tā, lai tiktu ievērotas bērnu psiholoģiskās īpatnības. Tomēr kriminālprocesuālās likumdošanas attieksme pret pedagoga līdzdalību izmeklēšanas darbību ar nepilngadīgajām personām veikšanā nav viennozīmīga.”⁶⁴

Analizējot Armēnijas Republikas kriminālprocesa kodeksu⁶⁵, Baltkrievijas Republikas kriminālprocesa kodeksu⁶⁶ un Kazahstānas Republikas kriminālprocesa kodeksu⁶⁷ par iespējamo pedagoga piedalīšanos nepilngadīgā nopratināšanā uzmanība ir jāpievērš sekojošiem momentiem:

1. Armēnijas Republikas kriminālprocesa kodeksā vispār nav atspoguļots tāds kriminālprocesa dalībnieks kā pedagogs. Armēnijas Republikas kriminālprocesa kodeksa 50.nodaļā „Tiesvedības īpatnības nepilngadīgo lietās” likumdevējs paredz tikai likumiskā pārstāvja piedalīšanos lietās, kurās ir iesaistīts nepilngadīgais. Armēnijas Republikas kriminālprocesa kodeksa 212.pants reglamentē nepilngadīgās aizdomās turētās personas nopratināšanas kārtību, šajā pantā nav paredzēta pedagoga līdzdalība nopratināšanā. Analogiski tiek atrisināts jautājums arī par nepilngadīgā liecinieka nopratināšanu. 207.pantā likumdevējs norāda, ka tikai nopratinot nepilngadīgo liecinieku vai cietušo, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, ir obligāta nepilngadīgā likumiskā pārstāvja piedalīšanās; par

---

⁶³ Kozuliņa A. Kursīte-Nīmante R. Apmācības kursu materiāli. „Bērnu tiesību aizsardzība”. Rīga, 2010.gada 26.septembrī, nublicēts.

⁶⁴ А.Н. Бычков. Участие педагога при производстве допроса с участием несовершеннолетних по УПК РФ, УПК Республики Беларусь, УПК Республики Казахстан и УПК Республики Армения. Pieejams: <http://www.juvenjust.org/txt/index.php/t543.html/t1211.html> [aplūkots 2015.gada 07.martā]

⁶⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения. Pieejams: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7460 [aplūkots 2015.gada 07.martā]

⁶⁶ Уголовно-процессуальный кодекс республики Беларусь. Pieejams: <http://levonevski.net/pravo/kodeksy/upk/index.html> [aplūkots 2015.gada 07.martā]

⁶⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. Pieejams: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=49;-244&sel_link=1004101052 [aplūkots 2015.gada 07.martā]

likumīgā pārstāvja piedalīšanos 16 gadu vecumu nesasnējušās nepilngadīgās personas nopratināšanā lemj izmeklēšanas veicējs.

Pētot nepilngadīgās cietušās personas nopratināšanas reglamentāciju Armēnijas Republikā, autore ir nonākusi pie secinājuma, ka Armēnijas Republikas kriminālprocesuālā likumdošana jautājumā par papildus garantijām nepilngadīgo personu nopratināšanā paredz tikai likumiskā pārstāvja piedalīšanos, neparedzot iespēju speciālista un pedagoga pieaicināšanas lietderību.

2. Saskaņā ar Baltkrievijas Republikas kriminālprocesa kodeksa 468.panta pirmo daļu nepilngadīgā cietušā vai aizdomās turētā nopratināšanā pedagoga vai psihologa piedalīšanās ir obligāta. Saskaņā ar Baltkrievijas Republikas kriminālprocesa kodeksa 221.panta pirmo daļu, nopratinot nepilngadīgo cietušo vai liecinieku, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu, pedagoga vai psihologa piedalīšanās ir obligāta; nopratinot nepilngadīgo liecinieku, vecumā līdz 16 gadiem, lēmumu par pedagoga vai psihologa piedalīšanos pieņem izmeklēšanas veicējs. Pedagoga vai psihologa piedalīšanos nepilngadīga liecinieka vai cietušā, kurš vecāks par 16 gadiem, Baltkrievijas Republikas kriminālprocesa likumā nav paredzēta.

3. Savādāk tiek izskatīta pedagoga piedalīšanās kriminālprocesā Kazahstānas Republikas likumdošanā. Kazahstānas Republikas kriminālprocesa kodeksa 215.panta pirmo daļā likumdevējs nosaka, ka, nopratinot nepilngadīgos cietušos vai lieciniekus vecumā līdz 14 gadiem, pedagoga piedalīšanās ir obligāta. Pedagoga piedalīšanās nepilngadīgā cietušā vai liecinieka vecumā no 14 līdz 18 gadiem tiek atstāta izmeklēšanas veicēja ziņā. Kazahstānas Republikas likumdevējs paredzējis iespējamu tikai pedagoga piedalīšanos nepilngadīgā cietušā vai liecinieka nopratināšanā, neparedzot kā alternatīvu psihologa piedalīšanos. Tostarp 488.pants „Pedagoga un psihologa piedalīšanās” paredz pedagoga vai psihologa obligātu piedalīšanos izmeklēšanas darbībās ar nepilngadīgajiem vecumā līdz 16 gadiem aizdomās turamajiem vai apsūdzētajiem. Veicot izmeklēšanas darbības ar nepilngadīgajiem vecākiem par 16 gadiem, par pedagoga vai psihologa piedalīšanos lemj izmeklēšanas veicējs.

Pētot nepilngadīgās personas nopratināšanas reglamentāciju Kazahstānas Republikā, autore ir nonākusi pie secinājuma, ka Kazahstānas likumdošana ir paredzējusi papildus garantijas, tas ir psihologa piedalīšanos, tikai aizdomās

turamajiem vai apsūdzētajiem, neņemot vērā to, ka nepilngadīgā cietušā nopratināšanā psihologa piedalīšanās arī būtu svarīga.

4. Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodekss, ja salīdzinot ar KPL, atsevišķi izdala nepilngadīgā pratināšanas īpatnības atkarībā no nepilngadīgā statusa, tas ir, vai nepilngadīgais ir atzīts par aizdomās turēto vai apsūdzēto, vai par liecinieku vai cietušo. KPL tāda sadalījuma nav, kas norāda, ka pratināšanas kārtība un īpatnības nepilngadīgā pratināšanā ir vienāda, neatkarīgi no viņa statusa konkrētajā kriminālprocesā. Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksa 425.pants nosaka, ka nepilngadīgā pratināšanā, kam piešķirts aizdomās turāmā vai apsūdzētā statuss obligāti piedalās aizstāvis, kuram arī ir tiesības uzdot nepilngadīgajam jautājumus, un pēc pratināšanas beigām iepazīties ar pratināšanas protokolu un izteikt savus komentārus un labojumus par protokola saturu. Psihologa vai pedagoga dalība pratināšanā ir obligāta tikai gadījumos, ja nepilngadīgā persona nav sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, vai ir sasniegusi sešpadsmit gadu vecumu, bet atrodas nepieskaitāmības stāvoklī vai slimo ar kādu psihiska rakstura slimību.

Psihologa vai pedagoga dalību pieprasa vai nu nepilngadīgās personas aizstāvis vai arī pats izmeklētājs. Attiecībā par nepilngadīgo, kuram piešķirts liecinieka vai cietušā statuss, Krievijas Federācijas Kriminālprocesa kodeksa 280.pants nosaka, ka, ja nepilngadīgais nav sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu vai, ja atrodas vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadu vecumam un ir fiziski vai psihiski slims, pedagoga dalība pratināšanā ir obligāta. Panta ceturtajā daļā ir noteikts, ka, ja nepilngadīgais nav sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu, pratināšanā obligāti piedalās viņa likumiskais pārstāvis. Respektīvi, 14.gadi ir barjera, kad nepilngadīgais, kam ir piešķirts liecinieka vai cietušā statuss, var piedalīties pratināšanā bez likumiskā pārstāvja klātbūtnes.

Nepilngadīgo pratināšanas laikā psihologs vai pedagogs nav piedalījies. Procesa virzītāji to argumentē ar to, ka spēj patstāvīgi nopratināt nepilngadīgās personas un sarunāt psihologa vai pedagoga līdzdalību nepilngadīgās personas pratināšanā parasti ir apgūtinoši, jo pastāvīga psihologa vai pedagoga pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē nav. Tas mudina nonākt pie secinājuma, ka pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē būtu nepieciešams kaut viens pastāvīgs psihologs vai pedagogs. Šis jautājums, autorespāt, ir aktuāls, jo,

piemēram Ludzas pilsētas pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē dienā vidēji tiek nopratināti divi nepilngadīgie.

23,9 % izmeklētāji ir uzskatījuši par nepieciešamu, lai nepilngadīgo personu pratināšanā, kurām ir piešķirts liecinieka vai cietušā statuss, piedalītos psihologas vai pedagogs. 17,7 % no visiem aptaujātajiem uzskata, ka bez kvalificēta psihologa nav iespējama nepilngadīgās personas pratināšana, kurai ir nodarīta psiholoģiska rakstura trauma. 16,7% no aptaujātajiem izteica viedokli, ka psihologa dalība pratināšanā ir obligāta, ja pratināmā persona nav sasniegusi 14.gadu vecumu.⁶⁸

Par nepilngadīgo pratināšanu ir aktuāls jautājums par pieļaujamību pratināt nepilngadīgo atkārtoti. Psihologi, pamatojoties uz nepilngadīgo atkārtotu traumatizāciju, parasti liedz pratināt nepilngadīgos atkārtoti. Savukārt izmeklēšanas procesa gaitā reizēm tiek atklāti papildus fakti, kurus ir ļoti svarīgi apstiprināt ar nepilngadīgo liecībām. Kā piemēram, krimināllietā Nr.11290001815 nepilngadīgie V.T. un D.N. tika izsaukti uz pratināšanu atkārtoti. Izmeklētājs T.P. pieņēma lēmumu, ka nepilngadīgās personas var sniegt papildus faktus un precizēt noteiktas detaļas, atbildēt uz papildus jautājumiem, kas radās citu iesaistīto personu pratināšanas rezultātā.

Tāpat zināms, ka nepilngadīgie bieži vien pie atkārtotām pratināšanām sniedz atšķirīgas liecības par vienu un to pašu notikumu. Sniedzot atšķirīgas liecības, speciālistiem rodas šaubas par informācijas ticamību.⁶⁹ Toties atkārtota pratināšana ir nepieciešama, gadījumos, kad pirmajā pratināšanas dienā nepilngadīgais nespēja pilnvērtīgi sniegt liecības. Jo atrākā laika posmā notiks atkārtota pratināšana, jo vairāk nepilngadīgais spēs atcerēties un izstāstīt. Krimināllietā Nr.11290001815 nepilngadīgie V.T. un D.N., kuri tika pratināti atkārtoti nespēja atcerēties daudzus faktus, ko bija liecinājuši pirmās pratināšanas reizē. Izmeklētājs izmantoja pirmās pratināšanas protokolus, lai atsauktu nepilngadīgo V.T. un D.N. atmiņā noteiktus notikušā faktus.

Nepilngadīgā pratināšana, neatkarīgi no viņa statusa konkrētajā kriminālprocesā ir atkarīga ne tikai no nepilngadīgā psihiskā stāvokļa pēc notikušā,

---

⁶⁸ Н.А. Курмаева. Формы использования специальных психологических знаний в уголовном судопроизводстве по делам с участием несовершеннолетних. Библиотека криминалиста. No. 1 (2) 2012, с.132

⁶⁹ D.Landmane, I.Krūmiņa. Bērna pratināšanas psiholoģiskie aspekti. Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/konerences_seminari/vardarbiba_cietis_berns_un_kriminalprocess/berna-pratinasanas-psihologiskie-aspekti-241/ [aplūkots 2015.gada 04.janvārī]

bet arī no vides, kurā nepilngadīgais atrodas pratināšanas laikā. Nepilngadīgo emocionālo stāvokli pratināšanas laikā nosaka divi būtiski faktori:

1. Faktori, kas saistīti ar

-pašu nepilngadīgo (piemēram, viņa vecums, personības iezīmes, piesaistes stils, stresa pārvarēšanas stratēģijas, iepriekšējā attiecību pieredze, traumas seku specifika);

-un situāciju (noziedzīgā nodarījuma veids un ilgums, vecāku (īpaši mātes) atbalsts, izmeklēšanā iesaistīto iestāžu skaits un specifika, kā arī nepilngadīgā sagatavotība pratināšanai).

2. Faktori, kas saistīti ar pašu pratināšanas norisi, apstākļiem un pratinātāja attieksmi. To pastiprina šādi pirmstiesas izmeklēšanas faktori: nošķiršana no ģimenes, nepazīstama vide un procedūras, kauns un stigmatizācija, formalitāte, vairākkārtēja pratināšana.⁷⁰

Tāpēc, izmeklēšanas darbības veicējam ir svarīgi, tāpat kā ar citām pratināmām personām veidot psiholoģisku kontaktu, iedrošināt nepilngadīgo un rast uzticības sajūtu. Nepilngadīgajam atrodoties pratināšanas telpā ar saviem likumiskajiem pārstāvjiem var būt divējāds efekts, pirmkārt, pārstāvju klātbūtne var iedrošināt nepilngadīgo sniegt liecības pēc iespējas precīzāk, otrkārt, ietekmēt nepilngadīgo tieši pretēji, rast nevēlēšanas sajūtu sniegt liecības, īpaši, ja nepilngadīgais ir cietušā vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību statusā. Izmeklēšanas darbības veicējam ir nepieciešams noteikt nepilngadīgā attiecības ar pārstāvjiem un psiholoģisko saikni, un rast nepieciešamo vidi, lai nepilngadīgais sniegtu liecību.

Kā piemēram, 2015.gada 02.februārī tika uzsākts kriminālprocess, krimināllieta Nr. 1129___15⁷¹, pēc Krimināllikuma 175.panta trešās daļas. 2015.gada 18.februārī izmeklētājs G.K. ir pieaicinājis 15 gadus vecu nepilngadīgo A.D.V. uz pratināšanu. Kopā ar nepilngadīgo A.D.V. uz pratināšanu ieradās arī nepilngadīgā aizstāvis V.P. un audžumāte K.V. Nepilngadīgajam A.D.V. tika piešķirts statuss persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess. Pratināšanas laikā kopā ar aizstāvi pratināšanā piedalījās arī nepilngadīgā A.D.V. audžumāte K.V.

---

⁷⁰ D.Landmane, I.Krūmiņa. Bērna pratināšanas psiholoģiskie aspekti. Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/konerences_seminari/vardarbiba_cietis_berns_un_kriminalprocess/berna-pratinasanas-psihologiskie-aspekti-241/ [aplūkots 2015.gada 04.janvārī]

⁷¹ VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290003915 (nav publicēts)

Likumiskā pārstāvja klātbūtne nepilngadīgās personas pratināšanā nav obligāta, un par tās dalību procesa virzītājs izmeļ patstāvīgi. Pratināšanas laikā, nepilngadīgā A.D.V. audzumāte pastāvīgi izteica rājienu nepilngadīgajam A.D.V., draudēja ar nosodījumu mājās, tādējādi ietekmēja nepilngadīgo A.D.V. un pašu pratināšanas gaitu. Likumisko pārstāvju klātbūtne traucē pratināšanas norisi, jo izmeklētājs tika pārtraukts, apstādināts un lūgts iedod brīdi aprunāties ar nepilngadīgo. Tāda pratināšanas norise ietekmē nepilngadīgo personu, liek tai just bailes un uztraukumu, un attiecīgi, izvēlēties sniegt nepatiesas liecības, ar domu, ka vēlāk nebūs nosodījuma no likumisko pārstāvju puses. Konkrētajā pratināšanā, nepilngadīgais A.D.V. pratināšanas sākumā noliedza savu vainu un sniedza nepatiesas liecības par notikušo. Šāda veida liecības tika sniegtas, audzumātes K.V. klātbūtnē un regulārā nosodījumā attiecībā pret nepilngadīgo A.D.V. Tikai pie konkrēto taktisko paņēmienu izmantošanas, izmeklētājs ar audzumātes K.V. klātbūtni, panāca atzišanos no nepilngadīgā A.D.V. un savu liecību maiņu. Pratināšanas gaitā un autore ir nonākusi pie secinājuma, ka likumisko pārstāvju, tādu kā vecāku vai aizbildņu klātbūtne nepilngadīgo personu pratināšanas laikā nav vēlama. Tādu personu klātbūtne būtiski ietekmē nepilngadīgās personas uzvedību un liecību saturu. Nepilngadīgai personai pastāv bailes un uztraukums par vēlāku likumisko pārstāvju rīcību un attieksmi pret nepilngadīgo, īpaši, ja šie pārstāvji ir nepilngadīgā vecāki un nepilngadīgajam ir persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, statuss. Baidoties no nosodījuma, nepilngadīgais var noslēgties sevī, atteikties liecināt, pārlietu uztraukties, sajaukt liecības, neprast noformulēt savu domu. Nepilngadīgā persona jūtas daudz drošāk, kad atrodas ar procesa virzītāju vienatnē, bez likumisko pārstāvju klātbūtnes, jo procesa virzītājs, atšķirībā no pārstāvjiem, nenosoda personu, bet ievēro neitralitāti.

Izmeklētāja uzdevums ir pieņemt lēmumu par vecāku ,aizbildņu vai citu likumisko nepilngadīgās personas pārstāvju nepieciešamību piedalīties pratināšanā, kā arī paredzēt iespējamus riskus, ja pārstāvji tomēr piedalās pratināšanā. Lai pratināšana varētu noritēt mierīgi, tiktu sasniegts pratināšanas vēlamais rezultāts un nepilngadīgā persona, neatkarīgi no tās statusa konkrētajā kriminālprocesā, varētu bez uztraukuma un nosodījuma sniegt liecības, no likumisko pārstāvju pratināšanas laikā būtu vēlams izvairīties. Izmeklētāji par šo jautājumu ir vienisprātis, ka nepilngadīgo personu likumiskajiem pārstāvjiem nav vēlams piedalīties

pratināšanā, jo tie traucē pratināšanas norisi un liek nepilngadīgajam justies neērti, sniegt nepatiesas liecības un izjust bailes sniegt liecības.

Nepilngadīgā pratināšana ir atkarīga arī no personas vecuma, jo, jaunāka ir persona, jo lielāka iespēja, ka nepilngadīgais nespēj pilnvērtīgi aprakstīt situāciju, nelielas pieredzes un spēju dēļ. Ir vēlams uzsākt pratināšanu ar pārrunām, kas ietver spēles elementus, tādējādi starp izmeklēšanas darbības un veicēju un nepilngadīgo radīsies labvēlīga vide un savsarpējas attiecības. Tāpat izmeklēšanas darbības veicējam ir svarīgi kontrolēt savu runāšanas toni un izturēšanos pratināšanas laikā, jo attieksmei pret nepilngadīgo jābūt labvēlīgai.⁷²

Literatūrā krievu valodā tiek pausta atšķirīga pieeja atkarībā no tā, kāds ir nepilngadīgā statuss konkrētajā kriminālprocesā. Ja nepilngadīgais ir atzīts par aizdomās turēto, pratināšanas laikā ir nepieciešams atcerēties, ka personai vecumā no 14 gadiem ir daudz vājāka koncentrēšanas spēja, paaugstināts ietekmēšanas barjers un ietekmējamība, augsta emocionāla uzbudināmība, kā arī tendence jaukt reālos notikumus ar iztēlē izdomātiem. Nepilngadīgajām personām ir raksturīgi pievērst uzmanību tikai kādiem noteiktiem faktiem vai notikumiem, atstājot kopējo notikuma gaitu un faktus bez uzmanības. Nepilngadīgās personas daudz biežāk kļūdās attāluma noteikšanā, notikuma secībā un to gaitā, nepilngadīgo atmiņas spējas vēl nav līdz galam attīstījušies, tāpēc notikumus viņi aizmirst daudz ātrāk nekā pilngadību sasniegušas personas.⁷³

Nepilngadīgām personām ir izteikti raksturīgs kooperācijas un apvienošanas instinkts, proti, ja noziedzīgs nodarījums tika izdarīts personu grupā, nepilngadīgā persona būs tā, kas pilnīgi atbalstīs pārējos grupas biedrus un izrādīs vislielāko uzticību. Tas ir izskaidrojams ar to, ka nepilngadīgās personas ir ļoti viegli ietekmējamās un pakļaujamas. Pratināšanā nepilngadīgā persona var izvēlēties pozīciju sniegt apzināti nepatiesas liecības. Procesā virzītāja uzdevums uz izprast un izrunāt šo situāciju kopā ar nepilngadīgo. Procesā virzītājam ir jākonstatē, vai nepilngadīgā persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai cieta no noziedzīga nodarījuma kādas citas, iespējams pilngadīgās personas, draudu vai aicinājumu ietekmē vai izlēmusi to izdarīt patstāvīgi.

⁷² Особенности тактики допроса несовершеннолетних. Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/criminalistika-3/237.htm> [aplūkots 2015.gada 04.janvārī]

⁷³ М.В. Лифанова. Особенности допроса несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого). Pieejams: <http://juvenjust.org/txt/index.php/t1227.html> [aplūkots 2015.gada 04.janvārī]

Piemēram, krimināllietā Nr.11290001815, noziedzīgā nodarījumā tika iesaistītas vairākas personas un to starpā ir arī personas, kuras ir sasniegušas pilngadību, izmeklētājs T.P. ar uzvedinošu jautājumu palīdzību mēģina noskaidrot, vai nepilngadīgos V.T. un D.N. ir kāds ietekmējis, iebiedējis vai šantažējis izdarīt konkrētas darbības. Teorijā pastāv viedoklis, ka nepilngadīgo personu ir vieglāk pakļaut un ietekmēt, arī Krimināllikumā ir panti, kur kvalificējošā pazīme, kas pastiprina sankciju, ir nepilngadīgās vai mazgadīgās personas iesaistīšana noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Ar šo domu, izmeklētājs ar uzvedinošu jautājumu palīdzību cenšas noskaidrot, vai nepilngadīgajiem kāds ir apsolījis kādu priekšmetu vai darbību par konkrētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Šo faktu noskaidrošana tiek realizēta ar jautājumu palīdzību un brīdināšanu, ka par nepieciešamo sadarbošanos un atbildības pastiprinājumiem apstākļiem pie soda noteikšanas.

Lai pratināšana noritētu veiksmīgi un izmeklēšanas darbības veicējs saņemtu vēlamu informāciju, ir nepieciešams izvēlēties bezkonflikta pratināšanas taktiku. Nepilngadīgā persona, sniedzot, apzināti nepatiesas ziņas, var pielaist daudz domstarpību savās liecībās, ko izmeklēšanas darbības veicējs ātri var konstatēt.⁷⁴ Svarīgi ir kontrolēt savu toni, uzrunājot nepilngadīgo un pārliecināt par notikušas situācijas nopietnību. Viens no svarīgiem nepilngadīgās personas pratināšanas elementiem, ir nepilngadīgās personas sniegto liecību pārjautāšana un fiksēto liecību pārļaušana. Tas pasargā no domstarpību rašanās procesa virzītāja un nepilngadīgās personas starpā. Nepilngadīgā persona var apraktīt un uztvert noteiktas lietas un notikumus citādā veidā nekā procesa virzītājs.

Krimināllietā Nr. 11290001815, izmeklētājs T.P. pārļaus nepilngadīgo personu V.T. un D.N. liecības un pārjautā vai ir pareizi sapratusi nepilngadīgā domu, vai nepilngadīgais spējis paskaidrot īsto domu un personu starpā nepastāv nesaprašanās. Pratināšanas beigās, nepilngadīgo aizstāvis V.P. lūdz izmeklētāju T.P. nolasīt pratināšanas protokolu, lai nepilngadīgie V.T. un D.N. vēlreiz varētu uzmanīgi pārbaudīt sniegto informāciju. Pēc pratināšanas protokola nolasīšanas, nepilngadīgie V.T. un D.N. kopā ar aizstāvi V.P. izskaidro liecībās sniegtos momentus, kurus nepilngadīgie ir domājuši citādā veidā nekā izmeklētājs.

---

⁷⁴ М.В. Лифанова. Особенности допроса несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого). Pieejams: <http://juvenjust.org/txt/index.php/t1227.html> [aplūkots 2015.gada 04.janvārī]

Aprakstot nepilngadīgajai personai notikušo, iespējamās sekas un nepieciešamību, lai nepilngadīgais sadarbotos, var rast vēlamo efektu un pārliecināt nepilngadīgo personu sniegt patieso informāciju. Ja izmeklēšanas darbības veicējs nostāda nepilngadīgo situācijā, ka izmeklēšanas rezultāts ir atkarīgs no nepilngadīgā, tas var ietekmēt nepilngadīgo personu un rast atbildības situāciju ne tikai par sevi, bet arī par citām iesaistītām personām.

Bezkonflikta dialoga formas nepilngadīgās personas pratināšana, īpaši, ja nepilngadīgāi personai ir persona, kurai tiesības uz aizstāvību statuss, var noritēt arī konflikta dialoga formā.

Kā piemēram, krimināllietā Nr. 11290003915, 2015.gada 18.februārī notikusi 15 gadus vecu nepilngadīgo A.D.V. pratināšana. Izmeklētājs G.K. pirms noteikt pratināšanas laiku, pieņēma lēmumu pratināt nepilngadīgo A.D.V. pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanās iestādē. Pratināšanas sākumā, izmeklētājs G.K. informē nepilngadīgo A.D.V par to, ka oficiāli vēl neuzsāk pratināšanu un, ka nepilngadīgajam var draudēt kriminālatbildība par izdarīto noziedzīgu nodarījumu. Tāpat, izmeklētājs G.K. paskaidro, ka nepilngadīgajam ir jāsniedz patiesas liecības, jo pretējā gadījumā, visa patiesā notikumu gaita var atklāties lietas skatīšanas laikā tiesas sēdē. Izmeklētājs G.K. uzsāk pratināšanu ar lūgumu nepilngadīgajam A.D.V izstāstīt par notikušo. Pēc nepilngadīgā A.D.V. liecību noklausīšanās, izmeklētājs G.K. vēlreiz informē, ka nepilngadīgajam vēl ir laiks, lai sāktu sadarboties ar izmeklētāju un sekmēt pirmstiesas izmeklēšanu. Izmeklētājs G.K. iebiedē nepilngadīgo A.D.V, pasakot, ka no nozagtiem priekšmetiem tiks noņemti pirkstu nospiedumi, un ar ekspertīzes palīdzību varēs uzzināt, kam šie nospiedumi pieder. Ja pirkstu nospiedumi sakrīt ar nepilngadīgā A.D.V pirkstu nospiedumiem, tiesa var piespriest smagāku sodu. Dotais taktiskais paņēmieni kā manipulācija ar pratināmās personas nepilngadīgo A.D.V. emocionālo stāvokli, uztraukumu pratināšanas laikā, kā arī personas vecumu, tiek izmantots ar mērķi likt nepilngadīgajam A.D.V. pārdomāt un sniegt patieso informāciju par notikušo.

Savukārt, aizstāvis paskaidro nepilngadīgajam, ka viņam nav pienākumu pieskaņot savas liecības un pieturēties pie tā, ko saka izmeklētājs. Aicina nepilngadīgo apsvērt un izteikties par to, vai viņš ir vainīgs pie izdarītā noziedzīgā nodarījuma vai nē. Nepilngadīgais A.D.V pasaka izmeklētājam, ka mainīs savas liecības un atzīst savu vainu izdarītājā noziedzīgajā nodarījumā. Izmeklētāja pielietojamais taktiskais paņēmieni pierāda tā efektivitāti un panāk vēlamo

rezultātu. Izmeklētājs vēlreiz palūdz nepilngadīgajam A.D.V. izstāstīt visu patieso informāciju par 2015.gada 02.februāra notikumiem. Nepilngadīgā liecību laikā, izmeklētājs pārprasa un precizē notikuma faktus un detaļas. Jautājumus uzdod vienkāršā formā. Tāpat, izmeklētājs pabrīdina nepilngadīgo A.D.V. par citu iesaistīto personu pratināšanu, un tieši, 13.gadus vecu nepilngadīgo V.E., atkārtoti izskaidro, ja liecības atšķirsies, nepilngadīgajam A.D.V. var būt sarežģījumi lietas izskatīšanas tiesas sēdēs laikā. Pratināšanas beigās, izmeklētājs lūdz nepilngadīgo A.D.V. paskaidrot, vai nepilngadīgais nožēlo par izdarīto, vai pilnībā atzīst savu vainu un vai vēlas papildināt liecības ar kādu papildus informāciju. Pēc protokola uzrakstīšanas, izmeklētājs pārlasa nepilngadīgajam A.D.V. pratināšanas protokolu. Nepilngadīgais A.D.V. ar savu parakstu apliecina, ka visas liecības no viņa vārdiem ir pierakstītas pareizi.

Dotais piemērs, atspoguļo tādu taktisko paņēmieni kā iebiedēšana un citu personu liecību sniegšana. Pirms pieņemt lēmumu veikt pratināšanu konflikta dialoga formā, izmeklētājs G.K. iepazīnās ar krimināllietas materiāliem, liecinieku liecībām un pieņēma lēmumu uzreiz pievērsties pie konflikta dialoga formas. Izmeklētājs ir panācis vēlāmo pratināšanas rezultātu un saņēmis patiesas liecības par notikušo un nepilngadīgā A.D.V. atzīšanos.

Nepilngadīgās personas pratināšana, neatkarīgi no tās statusa konkrētajā kriminālprocesā ir daudz komplicētāka, nekā pilngadīgās personas pratināšana. Personas fiziskās, psihiskās un intelektuālās pilnīgas attīstības trūkums rada izmeklēšanas darbības veicējam-gan psihologam, gan arī procesa virzītājam, papildus grūtības, jo pastāv vairāki nosacījumi, kas jāņem vērā pie nepilngadīgā pratināšanas. Tie ir:

1. nepilngadīgā statuss konkrētajā kriminālprocesā. Atkarībā no tā, vai persona ir aizdomās turēta, apsūdzētā, liecinieka vai cietušā lomā, ir atkarīga pratināšanas norise un sagatavošanās tai;
2. nepilngadīgā emocionāls stāvoklis- vai nepilngadīgais atrodas šoka stāvoklī, vai apzinās notikušo, vai spēj aprakstīt notikušo un tās gaitu, vai būs nepieciešams veikt atkārtotu nepilngadīgā pratināšanu;
3. nepilngadīgā attiecības ar likumiskajiem pārstāvjiem- vai ir nepieciešams, lai nepilngadīgais piedalītos pratināšanā patstāvīgi, vai pārstāvju dalība var ietekmēt nepilngadīgās personas liecību patiesumu un saturu;

4. paša nepilngadīgā nostāja pratināšanā, ja nepilngadīgais ir aizdomās turāmā vai apsūdzētā statusā, viņa vēlme sadarboties, sniegt patiesas ziņas par notikušo;

5. taktisko paņēmienu klāsts nepilngadīgā pratināšanā, iebiedēšana, nepilngadīgā liecībās esošo domstarpību konstatēšana, pārliecināšana par sadarbības nepieciešamību, ietekmēšana caur notikušās situācijas aprakstu, brīdināšana par iespējamām sekām, psiholoģiska nostādīšana.

Kā redzams, nepilngadīgās personas pratināšanas ietver vairākus savstarpēji saistītus nosacījumus un etapus, lai pratināšana noritētu veiksmīgi un tiktu saņemta nepieciešamā informācija. Taktisko paņēmienu izmantošanā nepilngadīgo personu pratināšanā, autore ir nonākusi pie sekojošiem problēmatiskiem aspektiem:

1. procesa virzītājam ir nepieciešams atkarībā no nepilngadīgā statusa konkrētajā kriminālprocesā un vecuma, noteikt savu pozīciju dialogā ar nepilngadīgo, proti, izvēlēties sarunas formu, balss toni, iebiedēt nepilngadīgo vai uzturēt dialogu kā ar sev līdzīgu personu. Tieši izvēlētā dialoga forma sekmēs pratināšanas norisi, dos nepilngadīgajam vēlmi un drosmi sniegt liecības, atbildēt uz jautājumiem un palīdzēt pirmstiesas izmeklēšanā. Nepilngadīgai personai ir jānovertē savu liecību svarīgumu un nepieciešamību, kā arī jāizprot mērķi, kāpēc šīs liecības ir nepieciešams sniegt. Šo apziņu nepilngadīgajam sniedz tieši procesa virzītājs;

2. nepilngadīgās personas pratināšanas vieta ir svarīgs elements, kas var būtiski ietekmēt pratināšanas norisi. KPL nav minēta pratināšanas vieta, līdz ar to, tas ir procesa virzītāja individuāls lēmums, kuru pieņemot, tiek ņemti vērā visi esošie apstākļi. Nepilngadīgās personas, kurām piešķirts cietušā vai liecinieka statuss pratināšana būtu jānotiek viņiem ierastajā vietā, piemēram, dzīvesvietā. Tāpēc, KPL 146.pantu varētu papildināt ar daļu par pratināšanas vietu, ja procesa virzītājs vēlas noplatināt nepilngadīgo personu;

3. spēja ātri noteikt, vai pratināšanas laikā ir nepieciešama nepilngadīgā likumiskā pārstāvja klātbūtne, vai tā sekmēs nepilngadīgā pratināšanas gaitu vai, otrādi, ietekmēs to negatīvi. Nepilngadīgā likumiskā pārstāvja klātbūtne tieši ietekmē nepilngadīgā liecības, neatkarīgi no viņa statusa konkrētajā kriminālprocesā, līdz ar to, likumiskā pārstāvja klātbūtne vai nu iedrošinās nepilngadīgo, vai nu nobiedēs nepilngadīgo sniegt zināmo informāciju un sniegt patiesas liecības. Neveiksmīgas pratināšanas gaitā, neviens procesa virzītāja

izmantojamais taktiskais paņēmiens un pieeja nespēs iedrošināt nepilngadīgo. Tādas pratināšanas iznākums ir cieši saistīts ar nākamo problēmu nepilngadīgo pratināšanā, tas ir,

4. procesa virzītāja lēmums atkārtoti pratināt nepilngadīgo, vai noteikt, nepieciešamību un iespējamus riskus, aicinot nepilngadīgo uz pratināšanu atkārtoti. Bez šaubām, pastāv situācijas, kad atkārtota pratināšana ir svarīga un neizbēgama, jo pastāv jaunas citu personu liecības, kas var būt pretrunā ar nepilngadīgā liecībām, parādās jauni pierādījumi un jautājumi, par kuriem ir nepieciešams nepilngadīgā viedoklis un zināmā informācija. Bieži vien, tieši atkārtotas pratināšanas laikā, procesa virzītājs var pilnvērtīgi nopratināt nepilngadīgo, jo ir pagājis zināms laiks pēc notikušā un nepilngadīgā emocionālais stāvoklis stabilizējas, ja, piemēram, nepilngadīgais ir cietušā vai liecinieka statusā;

5. iespējas nodrošināt psihologa vai pedagoga dalību, ja tāds ir nepieciešams, nemainīgumu un pastāvīgumu. Tādu personu maiņa pie atkārtotas pratināšanas var apgrūtināt nepilngadīgajam sniegt liecības atkārtoti, redzot jaunu un svešu personu, kā arī apgrūtināt pašam psihologam vai pedagogam radīt kontaktu, saikni un uzticību. Tāpēc ir nepieciešams pēc iespējas nodrošināt vienu un to pašu psihologu vai pedagogu pratināšanas laikā. Autoresprāt, tas būtu iespējams, ja katrā pilsētas pirmstiesas kriminālpolicijas iestādē būtu pieejams vismaz viens pastāvīgs psihologs, kurš spētu piedalīties nepilngadīgo pratināšanā regulāri, kad tas ir nepieciešams.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Literatūrā pastāv dažādas taktisko paņēmienu definīcijas, kas pēc būtības ir līdzīgas. Apkopojot vairākas literatūrā sastopamās definīcijas, autore spāt, ar taktisko paņēmienu saprot likumīgu, ētisku un tiesisku metožu un darbību kopumu, ko izmanto pratināšanā ar mērķi saņemt nepieciešamo informāciju no pratināmās personas. Taktiskais paņēmiens ir procesa virzītāja individuāli izvēlēts pratināšanas instruments. Parasti taktiskos paņēmienu iedala atkarībā no pratināmās personas uzvedības (bezkonflikta un konflikta situācijas), atkarībā no pratināmās personas statusa kriminālprocesā un pēc to obligātuma. Taktiskie paņēmieni ir atrodami gan Kriminālprocesa likumā normās, kas reglamentē pratināšanu, gan kriminālistikas literatūrā.

2. Tādi taktiskie paņēmieni kā iebiedēšana, brīdināšana par kriminālatbildību, un brīdināšana par jau zināmiem un esošajiem pierādījumiem ir efektīvākie taktiskie paņēmieni pratināšanas laikā. Šo taktisko paņēmienu izmantošana ir efektīva neatkarīgi no pratināmās personas statusa konkrētajā kriminālprocesā. Pirms izmantot šos taktiskos paņēmienu, procesa virzītājam ir jāizvērtē to nepieciešamība, lietderīgums un iespējamās sekas.

3. Lai palielinātu pratināšanas efektivitāti, pratināšanā būtu jāievieš tāda procedūra kā poligrāfa izmantošana, ja pratināmā persona tam piekrīt. Poligrāfa izmantošana būtu vēlams smagu un sevišķi smagu noziegumu konstatēšanas gadījumos, kad ir iesaistītas vairākas personas, ir vairāk cietušo personu, ir iekļautas nepilngadīgās personas, izdarīti noziedzīgi nodarījumi pret dzimumneaizskaramību un personas dzīvību. Kriminālprocesa likumā 147.pantu varētu papildināt ar norādi, ka, ja ir noticis smags vai sevišķi smags noziegums, procesa virzītājs pieņem rakstveida lēmumu izmantot poligrāfu, ja pratināmā persona tam piekrīt. Poligrāfa rezultāti ir jāvērtē kopsakarā ar visiem esošajiem pierādījumiem, neatkarīgi no tā, vai poligrāfs norāda, ka persona iespējams sniedz nepatiesas ziņas vai patiesas liecības.

4. Pirms veikt cietušās personas pratināšanu, procesa virzītāja uzdevums, izvērtējot noziedzīga nodarījuma smagumu un cietušās personas emocionālo stāvokli, ir pieņemt lēmumu, cik operatīvi un svarīgi ir nepieciešams nopratināt

cietušo pēc noziedzīga nodarījuma. Ja procesa virzītājs pieņem lēmumu, ka cietušo personu ir jānopratina pēc iespējas ātrāk, pratināšanas kā izmeklēšanas darbības vietā būtu vēlams veikt aptauju, kas ir noteikta Kriminālprocesa likuma 155.pantā, izvairoties no pratināšanas kā procesuāli sarežģītas un pratināmās personas psiholoģisko stāvokli ietekmējošas izmeklēšanas darbības.

5. Kriminālprocesa likums nenosaka pratināšanas vietu, kur būtu jāveic pratināšana. Pētot praksi var secināt, ka pareizi izvēlēta pratināšanas vieta ietekmē pratināmās personas pozīciju pratināšanas laikā un sekmē tās norisi. Kriminālprocesa likuma 146.pantu varētu papildināt ar daļu ar norādi, ka procesa virzītājs veic pratināšanu pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē vai prokuratūrā, atkarībā no personas statusa kriminālprocesā, bet, ja vēlas pratināt nepilngadīgo personu, apsverot visus esošos apstākļus, var veikt pratināšanu nepilngadīgā dzīvesvietā.

6. Nepilngadīgās personas pratināšanā procesa virzītājam ir jāpieņem lēmums par vecāku, aizbildņu vai citu likumisko nepilngadīgās personas pārstāvju nepieciešamību piedalīties pratināšanā, apsverot visus esošos apstākļus: nepilngadīgās personas vecums, statuss u.c. Pārstāvju klātbūtne nepilngadīgās personas pratināšanas laikā nav vēlama, jo tas satrauc nepilngadīgo personu un nelabvēlīgi to ietekmē. Lai pratināšana varētu noritēt veiksmīgi, tiktu sasniegts pratināšanas vēlamais rezultāts un nepilngadīgā persona neatkarīgi no tās statusa konkrētajā kriminālprocesā varētu bez uztraukuma un nosodījuma sniegt liecības, no likumisko pārstāvju klātesamības pratināšanas laikā būtu vēlams izvairīties.

7. Nepilngadīgās personas pratināšanā būtu nepieciešams nodrošināt psihologa vai pedagoga dalību, ja tāds ir nepieciešams, nemainīgumu un pastāvīgumu. Tādu personu maiņa pie atkārtotas pratināšanas var apgrūtināt nepilngadīgajam vēlēšanos un spēju sniegt liecības atkārtoti, redzot jaunu un svešu personu. Tāpēc ir nepieciešams pēc iespējas nodrošināt vienu un to pašu psihologu vai pedagogu pratināšanas laikā. Autoresprāt, šo situācija varētu risināt, ja katrā pilsētas pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas iestādē būtu pieejams vismaz viens pastāvīgs psihologs, kurš spētu piedalīties nepilngadīgo pratināšanā regulāri, kad tas ir nepieciešams.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. R.Dombrovskis. Kriminālistikas teorētiskie pamati. SIA «Biznesa augstskola Turība», Rīga, 2003.;
2. I.Indulēns. Kriminālistika. Rīga, „Zvaigzne”,1998.;
3. D.Landmane, I.Krūmiņa. Bērna pratināšanas psiholoģiskie aspekti. Pieejams: http://www.bernskacietusais.lv/lv/konerences_seminari/vardarbiba_cietis_berns_un_kriminalprocess/berna-pratinasanas-psihologiskie-aspekti-241/ [aplūkots 2015.gada 04.janvārī];
4. Kozuliņa A. Kursīte-Nīmante R. Apmācības kursu materiāli. „Bērnu tiesību aizsardzība”. Rīga, 2010.gada 26.septembrī, npublicēts.
5. Kriminālistika. Otrā daļa, Kriminālistiskā taktika. Autoru grupa A.Kavaliere vadība. Rīga, 1999.;
6. Ā.Meikališa, K.Strada-Rozenberga. Kriminālprocess.Raksti 2005-2010. Latvijas Vēstnesis, Rīga, 2010.;
7. U.Miķelsons. Poligrāfa pārbaudes tiesību aizsardzībss iestāžu darbā. Rīga, 2007.;
6. V.Smilgainis. Apsūdzētā pratināšana. Rīga,1970.;
7. I.Vedins. Loģika. Avots,1998.;
8. J.Zīle. Cietušais krimināltiesisko zinātņu skatījumā. Latvijas Vēstnesis, 2002.;
9. Dictionary. Pieejams: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/tactics> [aplūkots 2015.gada 24.janvārī];
9. Frazier v. Cupp. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Frazier_v._Cupp [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī];
10. Interrogation. Pieejams: <http://en.wikipedia.org/wiki/Interrogation> [aplūkots 2015.gada 24.janvārī];
11. Interrogation tactics. Pieejams: http://changingminds.org/techniques/interrogation/interrogation_tactics.htm [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī];
12. Interviewing Techniques in Domestic Violence Cases. Pieejams: <http://www.nj.gov/oag/dcj/njpdresources/dom-violence/module-four-student.pdf> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī];

13. Interviewing Victims. Pieejams: <http://yourpolicewrite.com/how-to-write-a-report/interviewing-victims/> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī];
14. Publications. Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=91896> [aplūkots 2015.gada 06.martā];
15. Р.С.Белкин. Криминалистическая энциклопедия. Мегатрон XXI Москва;
16. Р. Блэкборн. Психология криминального поведения. Питер, 2004.;
17. А.Н. Бычков. Участие педагога при производстве допроса с участием несовершеннолетних по УПК РФ, УПК Республики Беларусь, УПК Республики Казахстан и УПК Республики Армения. Pieejams: <http://www.juvenjust.org/txt/index.php/t543.html/t1211.html> [aplūkots 2015.gada 07.martā];
18. Допрос свидетелей и потерпевших. Pieejams: <http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/dopros-svidetelya.html> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī];
19. Г.Г. Доспулов. Психология допроса на предварительном следствии. М., 1976. Pieejams: <http://yurpsy.com/files/ucheb/dospul/06.htm> [aplūkots 2014.gada 01.maijā];
20. Е. Жанбаев. Юридическинауки: проблемы и перспективы: материалы. II междунар. науч. конф. Пермь: Меркурий, 2014.;
21. А.В.Кофанов. Криминалистика: вопросы и ответы. Pieejams:http://uchebnikionline.ru/pravo/kriminalistika_pitannya_i_vidpovidi_-_kofanov_av/ponyattya_klasifikatsiya_taktichnogo_priyomu.htm [aplūkots 2014.gada 30.aprīlī];
22. Н.А. Курмаева. Формы использования специальных психологических знаний в уголовном судопроизводстве по делам с участием несовершеннолетних. Библиотека криминалиста. No. 1 (2) 2012;
23. М.В. Лифанова. Особенности допроса несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого). Pieejams: <http://juvenjust.org/txt/index.php/t1227.html> [aplūkots 2015.gada 04.janvārī];
24. В. Образцов Криминалистика.Москва, Юрикон,1994.;
25. Общие тактические приемы допроса. Pieejams: <http://bibliotekar.ru/criminalistika-1/189.htm> [aplūkots 2015.gada 02.janvārī];

26. Особенности тактики допроса несовершеннолетних. Pieejams:
<http://www.bibliotekar.ru/criminalistika-3/237.htm> [aplūkots 2015.gada 04.janvārī];
27. Тактика допроса. Pieejams:
<http://www.grandars.ru/college/pravovedenie/taktika-doprosa.html> [aplūkots 2014.gada 30.martā];
28. Тактический прием в системе криминалистической деятельности. Pieejams:
<http://2kriminalistika.ru/?p=151> [aplūkots 2014.gada 15.martā].
29. С.Н. Чурилов. Криминалистическая тактика. Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», Москва, 2001.

Normatīvie akti

1. Bērnu tiesību aizsardzības likums, LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 22.jūlijs, nr.199/200.;
2. Krimināllikums: LR likums, Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200.;
3. Kriminālprocesa likums: LR likums. "Latvijas Vēstnesis", 74 (3232), 11.05.2005., "Ziņotājs", 11, 09.06.2005.;
4. Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Augstākā Padome 1961.gada 01.aprīlī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90971> [aplūkots 2014.gada 27.martā];
5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения. Pieejams:
http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7460 [aplūkots 2015.gada 07.martā];
6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. Pieejams:
<http://levonevski.net/pravo/kodeksy/upk/index.html> [aplūkots 2015.gada 07.martā];
7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. Pieejams:
http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=49;-244&sel_link=1004101052 [aplūkots 2015.gada 07.martā];
8. Уголовно-процессуальный кодекс РФ (УПК РФ) от 18.12.2001 N 174-ФЗ. Pieejams:
http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_34.html#p3205 [aplūkots 2014.gada 30.martā].

Tiesu prakse

1. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-298/2013. Pieejams: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RG-dAeEKFJAJ:at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2013/skk-298-13.doc+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv> [aplūkots 2015.gada 08.aprīlī];
2. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr. SKK-93/2012. . Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-likuma-normam-ar-tezem/kriminalprocesa-likums/#10> [aplūkots 2014.gada 27.martā];
3. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr. 11290050914;
4. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290054414;
5. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr. 11290001815;
6. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr. 11290055415;
7. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290003915;
8. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290006915;
9. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr.11290005115;
10. VP Ludzas iecirkņa kriminālpolicijas krimināllieta Nr. 11290006715.